

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ПСИХОЛОГІЯ ОСОБИСТОСТІ

Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи
для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота»
усіх форм навчання

Обговорено і рекомендовано на
засіданні кафедри організації
соціально-психологічної
допомоги населенню
Протокол № 1
Від « 31» серпня 2018 р.

Чернігів ЧНТУ 2018

Психологія особистості. Методичні вказівки до семінарських занять та самостійної роботи для студентів спеціальності 231 «Соціальна робота» усіх форм навчання / Укл. : Кальницька К.О., Лещенко М.Є. – Чернігів : ЧНТУ, 2018. – 71 с.

Укладачі: Кальницька Катерина Олексіївна, канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню
Лещенко Марина Євгеніївна, старша викладачка кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню

Відповідальна за випуск: Кальницька К.О., завідувачка кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню, кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: Мазур Т.В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри організації соціально-психологічної допомоги населенню Чернігівського національного технологічного університету

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ	6
2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	9
3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	10
4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	11
5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ.....	29
6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ.....	29
7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ	30
8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	31
9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ	33
10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS.....	33
11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ	34
12 ГЛОСАРІЙ	35
13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	44
14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	47
15 ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ З ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	48
16 ДОДАТКИ.....	66
Додаток А – Контрольні завдання для самоперевірки	66
Додаток Б – Тематика курсових робіт	71

ВСТУП

Поняття особистості є однією з базових категорій психологічної науки. Особистість у психології розуміється як системна якість, що характеризує індивіда, який включений у суспільні відносини. Ця системна якість проявляється індивідом у предметній діяльності, при взаємодії та спілкування з іншими людьми.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Психологія особистості» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра галузі знань 23 «Соціальна робота» спеціальності 231 Соціальна робота.

Предметом навчальної дисципліни є феноменологія, структура та динаміка особистості в різних концептуальних підходах, закономірності та особливості розвитку «Я» людини, методи її дослідження.

Метою викладання навчальної дисципліни є навчання студентів фундаментальним основам психології особистості, ознайомлення їх з класичними положеннями психологічної науки про сутність особистості, її структуру, розвиток, формування та особливості життєдіяльності; набуття студентами знань про характерні особливості, механізми мотивації, захисту, самоуправління та саморегуляції особистості.

Основними завданнями вивчення дисципліни є ознайомити студентів з теоретико-методологічними засадами персонології для пояснення та прогнозування поведінки людини; навчити аналізувати психологічну структуру особистості, її феноменологію, інтелектуальний та емоційний світ; виховувати у студентів моральні якості та формувати гуманістичні ідеали і загальнолюдські цінності, визначені в етичних засадах персонології; розвивати творче мислення студентів, сприяти гармонізації людських стосунків; формувати необхідні знання й уміння у забезпеченні психічного здоров'я, психічного зростання і психічної зрілості особистості та її конкурентоспроможності.

Згідно вимог освітньо-професійної програми очікуваними результатами засвоєння дисципліни студентами є:

Знання і розуміння:

- сутності, змісту, структури феномену особистості, методи його дослідження;
- основних психологічних категорій і понять
- основних психологічних підходів до вивчення особистості;
- характеристик особистісної організації пізнавальних процесів;
- особливостей емоційного світу особистості та індивідуальної своєрідності емоційних станів;
- мотивації особистості та її спрямованості;
- механізмів психологічного захисту особистості;
- особливостей цілеспрямованої та залежної поведінки;
- розвитку і формування особистості.

Застосування знань і вміння:

- працювати з навчальною і науковою психологічною літературою
- застосовувати категоріальний апарат психології особистості в системі професійного навчання і практичної діяльності;
- оцінювати психологічну структуру особистості, її життєвий шлях;
- аналізувати особистість людини, її психічне здоров'я та психологічну стійкість;
- визначати кризи особистості у сучасному світі;
- усвідомлювати та регулювати власну поведінку в умовах конкуренції;
- активувати та регулювати власний саногенний потенціал.

Методичні рекомендації містять відомості про зміст і структуру дисципліни, тематику підготовки семінарських занять, питання для самостійного опрацювання матеріалу для поглибленого вивчення дисципліни, тематику доповідей та рефератів, список рекомендованої літератури, глосарій, психодіагностичний практикум з психології особистості. Також подано розподіл балів, мінімальні вимоги до знань та вмінь, теми курсових робіт і тестові завдання для самоперевірки.

1 ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Персонологія в контексті психологічної науки: дослідження особистості

Тема 1. Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, проблеми, розвиток

Персонологія як наука про особистість.

Етимологія поняття «особистість». Психологічна характеристика особистості та індивідуальності.

Історія становлення психології особистості. Позиції сучасних персонологів.

Дослідження психології особистості: основні проблеми, особливості персонологічних теорій та критерії їх оцінювання, базові питання, та варіанти відповіді на них, джерела даних про особистість.

Тема 2. Земний шлях особистості та її буття

Земний шлях особистості як сукупність життєвих процесів.

Простір, час та енергія особистості.

Людське життя у різних вимірах.

Гармонія і дисгармонія особистості.

Вибір особистістю свого життєвого шляху та його корекція.

Тема 3. Особистість у вимірі радянської та української психології

Особистість у теорії С. Л. Рубінштейна. Особистість в концепції О. Г. Ковальова. Погляди Б. Г. Ананьєва на особистість.

Проблема індивідуальності в працях В. С. Мерліна.

Функціональна динамічна структура особистості за К.К. Платоновим.

Структура особистості в концепції В. М. М'ясищева.

Теорія діяльності О. М. Леонтьєва та поняття особистості.

Концепція особистості Г. С. Костюка. Теорія психічної контрольності Я. І. Цурковського.

Змістовий модуль 2. Особистісна організація пізнавальних процесів і станів

Тема 4. Особистісна організація пізнавальних процесів

Особиста психічна реальність: феноменологія, сенсомоторні, Особистість у інформаційному полі.

Психомоторні, перцептивні, атенційні, мнемічні стилі, стилі мислення.

Особистісна картина світу.

Психологічні особливості когнітивних стилів.

Інтелект і соціальна компетентність

Тема5. Емоційний світ особистості

Базові емоції та особистісний афективний симптомокомплекс.

Емоційний інтелект і його структура.

Індивідуальна своєрідність емоційних станів особистості.

Емоційні типи особистості спрямованість особистості.

Емоційні аспекти кохання.

Характеристики емпатичної особистості.

Тема6. Мотивація особистості та її спрямованість

Мотиваційне питання сучасної персонології. Варіанти поглядів різних персонологів на мотивацію.

Вимоги до адекватної теорії мотивації.

Функціональна автономія мотивації особистості.

Мотивація особистості та її спрямованість.

Тема7. Психологічний захист особистості

Загальне уявлення про «психологічний захист» і його функції.

Різновиди психологічного захисту: їх характеристика.

Особливості психологічного захисту у дітей.

Використання захисту в життєдіяльності.

Змістовий модуль 3. Психологія поведінки особистості

Тема 8. Психологія поведінки особистості

Розуміння поведінки особистості в суспільстві.

Вплив суспільства на статус і соціальну роль особистості. Взаємовплив особистості і соціальної ролі. Вплив соціальних норм на регуляцію поведінки особистості.

Ціннісно-нормативна система особистості: її вплив на поведінку.

Установки стереотипи та імідж особистості як засоби регуляції її поведінки.

Психологічне подолання й особистість.

Тема9. Цілеспрямована і залежна поведінка особистості

Поняття психологічних механізмів цілеспрямованої поведінки.

Теоретичні підходи до аналізу структури регуляції дії.

Вплив мети на поведінковий акт.

Зворотний зв'язок та ефективність наступної дії.

Психічні залежності.

Тема10. Психічне здоров'я та психічна стійкість особистості

Розуміння психічного здоров'я.

Вплив психічної дійсності на психічне здоров'я особистості.

Змістовий модуль 4. Самоуправління та розвиток особистості протягом життєвого шляху

Тема 11. Самоуправління та саморегулювання особистості

Розуміння самоуправління і саморегулювання особистості.

Процес самоуправління і саморегулювання.

Саморегулювання настрою.

Благополуччя як позитивний саногенний потенціал особистості.

Активація саногенного потенціалу та його саморегуляція.

Тема 12. Кризи особистості в сучасному світі

Розуміння криз особистості в психології.

Типи криз особистості.

Ставлення до кризи та її подолання.

Тема 13. Розвиток і формування особистості

Підходи і теорії розвитку особистості.

Гармонійний і дисгармонійний розвиток особистості.

Формування змісту особистості.

Тема 14. Розвиток конкурентноспроможної особистості

Розуміння поняття «конкурентноспроможна особистість».

Етапи розвитку конкурентноспроможної особистості.

Психологічні основи розвитку інтегральних характеристик конкурентноспроможної особистості.

2 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин для денної / заочної форми навчання							
	всього		у тому числі					
			лек.		сем.		с.р.	
	д	з	д	з	д	з	д	з
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Змістовий модуль 1. Персонологія в контексті психологічної науки: дослідження особистості								
Тема 1. Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, проблеми, розвиток	16	10	4	2	2	2	10	6
Тема 2. Методи дослідження особистості	12	6	-	-	2	-	10	6
Тема 3. Земний шлях особистості та її буття	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 4. Особистість у вимірі радянської та української психології	14	6	2	-	2	-	10	6
Разом за змістовим модулем 1	56	28	8	2	8	2	40	24
Змістовий модуль 2. Особистісна організація психічних процесів та станів								
Тема 5. Особистісна організація пізнавальних процесів	14	8	2	2	2	-	10	6
Тема 6. Емоційний світ особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 7. Мотивація особистості та її спрямованість	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 8. Психологічний захист особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Разом за змістовим модулем 2	56	26	8	-	8	-	40	24
Змістовий модуль 3. Психологія поведінки особистості								
Тема 9. Психологія поведінки особистості	14	8	2	2	2	-	10	6
Тема 10. Цілеспрямована і залежна поведінка особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 11. Психічне здоров'я та психічна стійкість особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Разом за змістовим модулем 3	42	20	6	2	6	-	30	18
Змістовий модуль 4. Самоуправління та розвиток особистості протягом життєвого шляху								
Тема 11. Самоуправління та саморегулювання особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 12. Кризи особистості в сучасному світі	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 13. Розвиток і формування особистості	14	6	2	-	2	-	10	6
Тема 15. Розвиток конкурентноспроможної особистості	14	8	2	-	2	2	10	6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Разом за змістовим модулем 2	64	26	8	-	8	2	40	24
Усього годин	210	100	30	6	30	4	150	90

3 ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Теми семінарських занять	Кількість годин (д /з)
1.	Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, проблеми, розвиток	2 / 2
2.	Методи дослідження особистості	2
3.	Земний шлях особистості та її буття	2
4.	Особистість у вимірі радянської та української психології	2
5.	Особистісна організація пізнавальних процесів	2
6.	Емоційний світ особистості	2
7.	Мотивація особистості та її спрямованість	2
8.	Психологічний захист особистості	2
9.	Психологія поведінки особистості	2
10.	Цілеспрямована і залежна поведінка особистості	2
11.	Психічне здоров'я та психічна стійкість особистості	2
12.	Самоуправління та саморегулювання особистості	2
13.	Кризи особистості в сучасному світі	2
14.	Розвиток і формування особистості	2
15.	Розвиток конкурентноспроможної особистості	2 / 2
	Разом	30 / 2

4 ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

Тема: Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, проблеми, розвиток

План

1. Персонологія як наука про особистість. Теорії сучасних персонологів.
2. Персонологічні дослідження:
 - а) основні проблеми психології особистості;
 - б) особливості персонологічних теорій;
 - в) базові питання персонології;
 - г) джерела даних про особистість.
3. Етимологія поняття «особистість».
4. Історія становлення психології особистості. Історія дослідження особистості.

Ключові слова: особистість, індивід, індивідуальність, персонологія, психологія особистості, онтогенез, персонологічні теорії.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте місце психології особистості в системі знань про особистість.
2. У чому полягає суспільна сутність особистості?
3. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
4. Як виявляється соціальне в життєдіяльності особистості?

Теми для доповідей:

1. Індивід, особистість та особистісний спосіб буття.
2. Психологічна характеристика індивідуальності.
3. Ідеографічний та номотетичний підхід до вивчення особистості.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
2. Гордієнко В., Копець Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Копець.

- К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
3. Первин Л., Джон О. Психологія личности: теорія и дослідження / Лоуренс А. Первин, Олівер П. Джон; [пер. с англ. М. С. Жамкоцьян; науч. ред. пер. В. С. Магун]. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 606 с.
 4. Психологія личности: Тексти. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.
 5. Слотина Т. В. Психологія личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серія «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 2

Тема: Методи дослідження особистості

План

1. Особливості психологічних досліджень особистості.
2. Тестування як метод дослідження особистості.
3. Проективні методики дослідження особистості.
4. Спостереження та самоспостереження.
5. Експериментальний метод.

Ключові слова: особистість, персонологічне дослідження, тестування, анкетування, спостереження, експеримент, самоспостереження, проективний метод.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте типові помилки в персонологічних дослідженнях.
2. У чому полягає сутність методу аналізу продуктів діяльності?

Теми для доповідей:

1. Видатні психологи-експериментатори ХХ століття.
2. Вільгельм Вундт – організатор першої психологічної лабораторії.
3. Нові перспективи в теоретичному та емпіричному дослідженні особистості.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Коpecь Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Коpecь. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Асмолов А. Г. Психологія личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
2. Гордієнко В., Коpecь Л. Психологія особистості в біографіях, подіях,

- портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Копець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
3. Первин Л., Джон О. Психологія личности: теорія и дослідження / Лоуренс А. Первин, Олівер П. Джон; [пер. с англ. М. С. Жамкоч'ян; науч. ред. пер. В. С. Магун]. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 606 с.
 4. Психологія личности: Тексти. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.
 5. Слотина Т. В. Психологія личности: Учеб. посіб. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серія «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 3

Тема: Земний шлях особистості та її буття

План

1. Земний шлях особистості як сукупність життєвих процесів.
2. Простір, час та енергія особистості.
3. Людське життя у різних вимірах.
4. Гармонія і дисгармонія особистості.
5. Вибір особистістю свого життєвого шляху та його корекція.

Ключові слова: особистість, людина, індивід, гармонія, дисгармонія, життя, земний шлях, функціонування, самоуправління, розвиток, регрес, адаптація, дезадаптація, простір особистості.

Завдання для самостійної роботи:

1. Охарактеризуйте психоаналітичне розуміння особистості.
2. Розкрийте мутність особистості у біхевіористичній теорії.
3. Охарактеризуйте особистість у когнітивній психології.
4. Наведіть особливості особистості у гуманістичній психології.
5. Розкрийте розуміння особистості у психології Сходу.

Теми для доповідей:

1. Концепція етичного розвитку особистості (Л. Колберг).
2. Індивідуальний розвиток особистості і її життєвий шлях (О. Г. Асмолов, Б. Г. Анан'єв, С. Л. Рубінштейн)
3. Екзистенційна психологія.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. :

Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Гордієнко В., Коpecь Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Коpecь. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
2. Либин А. В. Дифференціальна психологія: на пересеченні європейських, російських і американських традицій / А. В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 532 с.
3. Первин Л., Джон О. Психологія личности: теория и исследования / Лоуренс А. Первин, Оливер П. Джон; [пер. с англ. М. С. Жамкочьян; науч. ред. пер. В. С. Магун]. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 606 с.
4. Реан А. А. Психологія изучения личности: Учебное пособие / А.А.Реан. – СПб. : Питер, 1999. – 208 с.
5. Слотина Т. В. Психологія личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
6. Хрестоматія по общей психологии. Психологія мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.

Семінарське заняття 4

Тема: Особистість у вимірі радянської та української психології

План

1. Особистість у теоріях С. Л. Рубінштейна, О. Г. Ковальова, Б. Г. Ананьєва.
2. Проблема індивідуальності в працях В. С. Мерліна.
3. Проблема структури особистості в теоріях К.К. Платонова, В. М. М'ясищева.
4. Теорія діяльності О. М. Леонтьєва та поняття особистості.
5. Концепції особистості вітчизняних науковців Г. С. Костюка та Я. І. Цурковського.

Ключові слова: особистість, індивідуальність, діяльність, властивості особистості, структура особистості, темперамент, характер, знання, вміння, емоції, воля, свідомість.

Теми для доповідей:

1. Концепція «людиназнавства» Б. Г. Ананьєва.
2. Культурно-історична теорія Л. С. Виготського.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Коpecь Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Коpecь. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. :

Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
2. Гордієнко В., Коpecь Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Коpecь. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
3. История зарубежной психологии. 30-е – 60-е гг. XX века: Тексты. / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 342, [2] с.
4. Первин Л., Джон О. Психология личности: теория и исследования / Лоуренс А. Первин, Оливер П. Джон; [пер. с англ. М. С. Жамкочьян; науч. ред. пер. В. С. Магун]. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 606 с.
5. Психология личности в трудах отечественных психологов / [сост. В. В. Куликов]. – СПб. : Питер, 2000. – 480 с. – (Хрестоматия по психологии).
6. Психология личности: Тексты. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.
7. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 5

Тема: Особистісна організація пізнавальних процесів

План

1. Особистість у інформаційному полі.
2. Особиста психічна реальність: сенсомоторні, психомоторні, перцептивні, атенційні, мнемічні стилі.
3. Стилi мислення особистості.
4. Особистісна картина світу.
5. Психологічні особливості когнітивних стилів.
6. Інтелект і соціальна компетентність

Ключові слова: особистість, інформаційне поле, психічна реальність, пізнавальні процеси, мнемічні стилі, стиль мислення, картина світу, когнітивний стиль, інтелект, соціальна компетентність.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте поняття про інтелект.
2. Охарактеризуйте структуру інтелекту.
3. Опишіть рівні інтелектуальної діяльності.

Теми для доповідей:

1. Феноменологія особистої психічної реальності.
2. Розвиток мислення в онтогенезі в теорії Ж. Піаже.
3. Особистість як чинник інтелектуального функціонування.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
3. Психология личности: Тексты. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.
4. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 6 Тема: Емоційний світ особистості

План

1. Поняття та характеристика базових емоцій та афективного симптомокомплексу.
2. Сутність емоційного інтелекту і його структура.
3. Індивідуальна своєрідність емоційних станів особистості.
4. Характеристика емоційних типів особистості та спрямованості.
5. Емоційні аспекти кохання.
6. Поняття емпатичної особистості, її характеристика.

Ключові слова: особистість, емоції, емоційний інтелект, емоційні стани, емоційний тип, кохання, емпатія, емпатична особистість, емоційні івластивості.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте роль і функція емоцій в житті особистості.
2. Розкрийте види емоцій.
3. Охарактеризуйте емоційні властивості особистості.

Теми для доповідей:

1. Емоційна здатність і розуміння емоцій інших людей.
2. Ідентифікація емоцій за мімікою і пантомімікою
3. Особливості керування емоціями.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с.
3. Психология эмоций: Тексты / [ред. В. К. Виллюнас, Ю. Б. Гиппенрейтер – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
4. Реан А. А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А.А.Реан. – СПб. : Питер, 1999. – 208 с.
5. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 7

Тема: Мотивація особистості та її спрямованість

План

1. Проблема мотивації особистості у персонології.
2. Персонологічні теорії мотивації (З. Фройд, К. Юнг, А. Адлер, К. Хорні, А. Маслоу, К. Роджерс).
3. Особливості адекватної теорії мотивації.
4. Функціональна автономія мотивації особистості.
5. Характеристика спрямованості особистості (потреба, мотив, мета, дії).

Ключові слова: особистість, мотивація, мотив, потреба, спрямованість, ієрархія потреб, провідний мотив, функціональна автономія мотивації, самоактуалізація.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте функції потреб в житті особистості.
2. Наведіть види потреб.
3. Охарактеризуйте функції мотивів.
4. Розкрийте класифікація мотивів.

Теми для доповідей:

1. Інстинкти життя та смерті як рушійна сила поведінки за теорією З. Фрейда.

2. Загальне уявлення про мотивацію. Розрізнення понять «мотив» і «потреба» особистості.
3. Зовнішня і внутрішня мотивація.
4. Принципи функціонування мотивів.
5. Підходи до проблеми базової мотивації.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додааткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
3. История зарубежной психологии. 30-е – 60-е гг. XX века: Тексты. / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 342, [2] с.
4. Lombardo G.P., Foschi R. (2003). The Concept of Personality between 19th Century France and 20th Century American Psychology. *History of Psychology*. 6 (2): 133–142.
5. Phares, E.J.; Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). New York: Longman.
6. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. А. А. Реан]. – СПб. и др. : Питер, 2000. – 316 с. – (Хрестоматия по психологии).
7. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
8. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
9. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
10. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.

Семінарське заняття 8

Тема: Психологічний захист особистості

План

1. Загальне уявлення про «психологічний захист», його завдання.
2. Структура і функції психологічного захисту.
3. Характеристика видів психологічного захисту.

4. Захисні механізми психіки за З. Фройдом.
5. Особливості психологічного захисту у дітей.
6. Психологічні бар'єри і прийоми їх подолання.

Ключові слова: особистість, психіка, свідомість, несвідоме, психологічний захист, психологічний бар'єр, витіснення, сублімація, ідентифікація, регресія, раціоналізація, заперечення, проекція, катарсис.

Завдання для самостійної роботи:

1. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки.
2. Структура свідомості.
3. Несвідоме, його явища та процеси.

Теми для доповідей:

1. Розкрийте особливості тлумачення сновидінь в концепції З. Фрейда.
2. Охарактеризуйте психоаналітичну концепцію А. Фрейда.
3. Визначте розуміння сутності Людини і її символи (К. Г. Юнг).
4. Розкрийте поняття Самозвеличення в теорії Юнга.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додааткова:

4. 1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
- Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
2. История зарубежной психологии. 30-е – 60-е гг. XX века: Тексты. / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 342, [2] с.
3. Lombardo G.P., Foschi R. (2003). The Concept of Personality between 19th Century France and 20th Century American Psychology. *History of Psychology*. 6 (2): 133–142.
4. Phares, E.J.; Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). New York: Longman.
5. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. А. А. Реан]. – СПб. и др. : Питер, 2000. – 316 с. – (Хрестоматия по психологии).
6. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.

7. Титаренко Т. М. Як будувати власне майбутнє: Життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія пед. н. України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс/ЛТД, 2012. – 512 с.
8. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
9. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
10. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.
11. Хрестоматия по истории психологии. Период открытого кризиса / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 301 с.

Семінарське заняття 9

Тема: Психологія поведінки особистості

План

1. Розуміння поведінки особистості в суспільстві.
2. Вплив суспільства на статус і соціальну роль особистості.
3. Взаємовплив особистості і соціальної ролі.
4. Вплив соціальних норм на регуляцію поведінки особистості.
5. Ціннісно-нормативна система особистості: її вплив на поведінку.
6. Установки, стереотипи та імідж особистості як засоби регуляції її поведінки.
7. Поняття і сутність психологічного подолання.

Ключові слова: особистість, поведінка особистості, соціальний статус, соціальна роль, соціальні норми, цінності, соціальна установка, стереотип, психологічне подолання.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте поняття самосвідомості особистості.
2. Розкрийте поняття соціалізації особистості.
3. Охарактеризуйте процес виховання особистості.

Теми для доповідей:

1. Концепція поведінкових стилів.
2. Психологічна типологія подолання.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Коpecь Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Коpecь. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія»,

2008. – 459 с.

3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаatkова:

1. Phares, E.J.; Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). New York: Longman.
2. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
3. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
4. Титаренко Т. М. Як будувати власне майбутнє: Життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія пед. н. України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс/ЛТД, 2012. – 512 с.
5. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
7. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.

Семінарське заняття 10

Тема: Цілеспрямована і залежна поведінка особистості

План

1. Поняття психологічних механізмів цілеспрямованої поведінки.
2. Теоретичні підходи до аналізу структури регуляції дії.
3. Вплив мети на поведінковий акт.
4. Зворотний зв'язок та ефективність наступної дії.
5. Психічні залежності.

Ключові слова: особистість, цілеспрямована поведінка, воля, регуляція дії, мета, поведінковий акт, психічна залежність, вольова активність.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте поняття про волю і вольову активність.
2. Визначте вольові якості особистості.

Теми для доповідей:

1. Основні підходи до проблеми волі в психології.
2. Історія зміни поглядів на волю.
3. Воля і саморегуляція.
4. Механізми зміни смислу діяльності.
5. Характер і вольові якості особистості.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Phares, E.J.; Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). New York: Longman.
2. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
3. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
4. Титаренко Т. М. Як будувати власне майбутнє: Життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія пед. н. України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс/ЛТД, 2012. – 512 с.
5. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
6. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
7. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.

Семінарське заняття 11

Тема: Психічне здоров'я та психічна стійкість особистості

План

1. Розуміння психічного здоров'я.
2. Вплив психічної дійсності на психічне здоров'я особистості.
3. Поняття психічної стійкості особистості.
4. Фактори психічної стійкості.
5. Упевненість і невпевненість як чинники впливу на психологічну стійкість.

Ключові слова: особистість, психічна дійсність, психічне здоров'я, психічна стійкість, опірність, упевненість, невпевненість.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте сутність віри як опора психічної стійкості.
2. Дайте визначення психічної стійкості як опірність.
3. Охарактеризуйте вплив активності на психологічну стійкість.

Теми для доповідей:

1. Творча особистість. Її характеристики та закономірності розвитку і діяльності.
2. Просоціальна особистість, її психологічний портрет.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Асеев В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1993. – 223 с.
3. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
4. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р. С. Немов. - 4-е изд. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 631 с.
5. Психология эмоций: Тексты / [ред. В. К. Вилюнас, Ю. Б. Гиппенрейтер – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
6. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
7. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
8. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.

Семінарське заняття 12

Тема: Самоуправління та саморегулювання особистості

План

1. Поняття самоуправління і саморегулювання особистості.
2. Характеристика процесу самоуправління і саморегулювання.
3. Особливості саморегулювання настрою.
4. Благополуччя як позитивний саногенний потенціал особистості.
5. Активація саногенного потенціалу та його саморегуляція.

Ключові слова: особистість, самоуправління, саморегулювання, настрої, благополуччя, саногенний потенціал.

Завдання для самостійної роботи:

1. Визначте, які з наведених характеристик стосуються особистості, а які — ні: здібності, переконання, характер, моральні якості, спрямованість, мотиви, світогляд, самосвідомість, ставлення, активність, мислення, рівень особистісної культури, навички, таланти, темперамент, інстинкти, знання, соціальна установка, вікові особливості, пам'ять, воля, бажання, потреби, ідеали, самостійність, почуття, індивідуальність, авторитетність.
2. Розкрийте тенденцію до самоактуалізації у теорії К. Роджерса.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. — [2-е вид.] — К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. — К. : Центр учбової літератури, 2012. — 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. — СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. — 89 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. — М. : Смысл, Академия, 2002. — 416 с.
3. История зарубежной психологии. 30-е – 60-е гг. XX века: Тексты. / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. — М. : Изд. МГУ, 1986. — 342, [2] с.
4. Психология личности: Тексты. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей. — М. : Изд-во МГУ, 1982. — 287 с.
5. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. — СПб. : Питер, 2008. — 304 с. — (Серия «Учебное пособие»).

Семінарське заняття 13 Кризи особистості в сучасному світі

План

1. Розуміння криз особистості в психології.
2. Типи криз особистості.
3. Ставлення до кризи та її подолання.

Ключові слова: особистість, криза, поверхова криза, криза психічного розвитку, вікова криза, професійна криза, поглиблена криза, глибинна криза.

Завдання для самостійної роботи:

1. Знайдіть взаємозв'язок між показниками кризи та відомими Вам типами особистості.
2. Чи є відповідність між типовим ставленням до кризи та стратегією її подолання? Якщо є, то як її можна пояснити?

Теми для доповідей:

1. Вікові й індивідні властивості в особистісному життєздійсненні.
2. Аналіз станів психологічної кризи та їх динаміка.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..
3. Психология развития личности. Средний возраст, старение, смерть / под ред. А. А. Реана. – М. : АСТ ; СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 284 с. – (Психология - лучшее).
4. Психология эмоций: Тексты / [ред. В. К. Виллюнас, Ю. Б. Гиппенрейтер – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.
5. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
6. Титаренко Т. М. Испытание кризисом. Одиссея преодоления / Т. М. Титаренко. – К. : Людопринт Украина, 2009. – 277 с.
7. Хрестоматия по истории психологии. Период открытого кризиса / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 301 с.

Семінарське заняття 14

Тема: Розвиток і формування особистості

План

1. Підходи і теорії розвитку особистості.
2. Гармонійний і дисгармонійний розвиток особистості.
3. Формування змісту особистості.

Ключові слова: особистість, розвиток особистості, теорії розвитку особистості, гармонійний розвиток, дисгармонійний розвиток, зміст особистості, порушення розвитку.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте поняття психічного й психологічного здоров'я особистості та його критерії.
2. Які умови спричиняють порушення психічного розвитку?
3. На яких рівнях виявляється ненормативність психічного розвитку?
4. Розкрийте чинники, умови й рушійні сили розвитку особистості.

Теми для доповідей:

1. Зріла особистість та її характеристики (Г. Олпорт).
2. Ідентичність особистості та її становлення за Е. Еріксоном.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додааткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – Т. 1. – 496 с.
3. Гордієнко В., Копець Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Копець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
4. Lombardo G.P., Foschi R. (2003). The Concept of Personality between 19th Century France and 20th Century American Psychology. *History of Psychology*. 6 (2): 133–142.
5. Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження: монографія / О. В. Полунін. К. : Гнозис, 2011. – 360 с.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов / [сост. В. В. Куликов]. – СПб. : Питер, 2000. – 480 с. – (Хрестоматия по психологии).
7. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
8. Шульц Д. П., Шульц С. Э. История современной психологии / Дуан П. Шульц, Сидни Э. Шульц; [науч. ред. А. Д. Наследов; пер. с англ. Говорунов А.В. и др.]. – [2-е изд., перераб. и испр.]. – СПб. : Евразия, 2002. – 532 с. – (Мэтры мировой психологии).

Семінарське заняття 15

Тема: Розвиток конкурентноспроможної особистості

План

1. Поняття «конкурентноспроможна особистість» (КО), її психологічні характеристики.
2. Особливості сфери діяльності і розвитку конкурентноспроможної особистості.
3. Модель розвитку конкурентноспроможної особистості.
4. Особиста спрямованість, компетентність та гнучкість як основа розвитку конкурентноспроможної особистості.
5. Проблема фрустрації та фрустраційної толерантності в розвитку і функціонування КО.
6. Синдром емоційного вигорання як наслідок професійного розвитку і діяльності КО.
7. Інтелектуальна гнучкість: сутність, особливості.

Ключові слова: особистість, конкурентноспроможна особистість, спрямованість, компетентність, фрустрація, фрустраційна толерантність, емоційне вигорання, інтелектуальна гнучкість.

Завдання для самостійної роботи:

1. Розкрийте значення самосвідомості в процесі розвитку конкурентноспроможної особистості.
2. Охарактеризуйте саморегуляцію в процесі розвитку конкурентноспроможної особистості.

Література:

основна:

1. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
2. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
3. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.

додаткова:

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – Т. 1. – 496 с.
3. Гордієнко В., Копець Л. Психологія особистості в біографіях, подіях, портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Копець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.

4. Lombardo G.P., Foschi R. (2003). The Concept of Personality between 19th Century France and 20th Century American Psychology. *History of Psychology*. 6 (2): 133–142.
5. Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження: монографія / О. В. Полунін. К. : Гнозис, 2011. – 360 с.
6. Психология личности в трудах отечественных психологов / [сост. В. В. Куликов]. – СПб. : Питер, 2000. – 480 с. – (Хрестоматия по психологии).
7. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
8. Шульц Д. П., Шульц С. Э. История современной психологии / Дуан П. Шульц, Сидни Э. Шульц; [науч. ред. А. Д. Наследов; пер. с англ. Говорунов А.В. и др.]. – [2-е изд., перераб. и испр.]. – СПб. : Евразия, 2002. – 532 с. – (Мэтры мировой психологии).

5 САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів з дисципліни «Психологія особистості» має важливе значення при підготовці фахівців з соціальної роботи, сприяє оволодінню майбутніми фахівцями з соціальної роботи знаннями, уміннями та навичками, що можуть бути застосовані в різних контекстах роботи.

Самостійна робота має характер пошуково-аналітичної і наукової роботи. Завдання, які виникають у студентів у процесі самостійної роботи, сприяють мисленню, формуванню умінь та навичок. Завдання для самостійної роботи поглиблюють та закріплюють знання та уміння, які студенти отримують на лекціях та семінарських заняттях.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д/з)
1	2	3
1	Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, проблеми, розвиток	10 / 6
2	Персонологія в контексті психологічної науки: методи дослідження особистості	10 / 6
3	Земний шлях особистості та її буття	10 / 6
4	Особистість у вимірі радянської та української психології	10 / 6
5	Особистісна організація пізнавальних процесів	10 / 6
6	Емоційний світ особистості	10 / 6
7	Мотивація особистості та її спрямованість	10 / 6
8	Психологічний захист особистості	10 / 6
9	Психологія поведінки особистості	10 / 6
10	Цілеспрямована і залежна поведінка особистості	10 / 6
11	Психічне здоров'я та психічна стійкість особистості	10 / 6
12	Самоуправління та саморегулювання особистості	10 / 6
13	Кризи особистості в сучасному світі	10 / 6
14	Розвиток і формування особистості	10 / 6
15	Розвиток конкурентноспроможної особистості	10 / 6
	Разом	150 / 90

6 МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні дисципліни використовуються такі методи навчання: інтерактивні лекції, анотування психологічної літератури, проведення круглих столів, дебатів, підготовка реферативних завдань та доповідей, виконання завдань для самостійної роботи, тестові завдання для самоконтролю до змістових модулів I-IV (відповідно до методичного забезпечення дисципліни). Складання психологічних словників з окремих тем за ключовими словами.

Під час лекцій аналізуються проблемні ситуації, організовується зворотний зв'язок з аудиторією шляхом формулювання запитань і стислих відповідей з обох сторін. На семінарських заняттях розглядаються теоретичні положення відповідно до тематичного плану занять, докладно розбираються приклади.

7 МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, а також опитувань студентів в ході семінарських занять, виконання письмових робіт, поточного експрес-контролю та підсумкового тестування рівня навчальних досягнень. Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно».

Протягом часу вивчення першого змістового модулю студенти готують анотацію на прочитану наукову книгу (розділ) чи статтю з персонологічної тематики.

За темою 4 «*Особистісна організація пізнавальних процесів*» протягом другого змістового модулю проводиться самостійна підготовка студентів, результатом якої стає проведення дискусії на відповідну тематику. Контрольна і самостійна роботи проводяться відповідно за темами «*Психологія поведінки особистості*», «*Цілеспрямована і залежна поведінка особистості*» під час третього змістового модулю.

Самостійна підготовка і участь студентів у проведенні круглого столу за темою 13 «*Розвиток і формування особистості*» відбувається під час вивчення четвертого змістового модулю. Наприкінці вивчення кожного змістового модулю проводиться підсумковий тестовий контроль знань студентів. Для підвищення модульної оцінки студент за бажанням пише реферат (лише 1 протягом вивчення курсу) на тематику дисципліни «*Психологія особистості*», який здає на перевірку викладачеві і усно захищає на семінарському занятті.

Варіанти завдань до самостійної та контрольної робіт, підсумкові модульні тести, теми рефератів знаходяться в пакеті документів на дисципліну. Результати самостійної та контрольної роботи, оцінка підсумкового контролю є складовою модульних оцінок. Модульні оцінки доводяться до відома студентів до початку сесії. Студенти наприкінці вивчення дисципліни складають екзамен, в результаті чого можуть підвищити свою оцінку набравши максимально 40 балів.

У випадку, якщо студент протягом семестру набрав 60 балів, він за своїм бажанням може отримати оцінку «задовільно» за результатами поточного та модульних контролів. Екзаменаційні білети знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

8 ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Персонологія як наука про особистість.
2. Етимологія поняття «особистість».
3. Психологічна характеристика особистості та індивідуальності.
4. Історія становлення психології особистості.
5. Позиції сучасних персонологів.
6. Дослідження психології особистості: особливості та основні проблеми
7. Базові питання персонології та варіанти відповіді на них.
8. Джерела даних про особистість.
9. Земний шлях особистості як сукупність життєвих процесів.
10. Простір, час та енергія особистості.
11. Людське життя у різних вимірах.
12. Гармонія і дисгармонія особистості.
13. Вибір особистістю свого життєвого шляху та його корекція.
14. Особистість у теорії С.Л. Рубінштейна.
15. Особистість в концепції О.Г. Ковальова.
16. Погляди Б.Г. Ананьєва на особистість.
17. Функціональна динамічна структура особистості за К.К.Платоновим.
18. Структура особистості в концепції В.М. М'ясищева.
19. Теорія діяльності О.М. Леонтьєва та поняття особистості.
20. Концепція особистості Г.С. Костюка.
21. Теорія психічної контрольності Я.І. Цурковського.
22. Типологія особистостей.
23. Особистість у інформаційному полі.
24. Особиста психічна реальність та її феноменологія.
25. Сенсорномоторні стилі та закладання основ особистого досвіду.
26. Психомоторні стилі: узагальненість і стабільність.
27. Перцептивні стилі як всепроникні характеристики.
28. Атенційні стилі як стратегія вибору об'єкта.
29. Мнемічні стилі як постійна взаємодія з усім життєвим досвідом.
30. Особистісна картина світу.
31. Психологічні особливості різних видів і стилів мислення.
32. Психологічні особливості когнітивних стилів.
33. Інтелектуальність внутрішнього світу особистості.
34. Інтелект і соціальна компетентність.
35. Базові емоції та особистісний афективний симптомокомплекс.
36. Емоційний інтелект і його структура.
37. Індивідуальна своєрідність емоційних станів особистості.
38. Емоційні типи особистості та спрямованість особистості.
39. Емоційні аспекти кохання.
40. Характеристики емпатичної особистості.
41. Мотиваційне питання сучасної персонології.
42. Інстинкти життя і смерті як рушійна сила поведінки за З. Фрейдом.
43. Прагнення до переваги як основний мотив в теорії А.Адлера.

44. Індивідуація як мотиваційна сила особистості за К.-Г. Юнгом.
45. Екзистенційні потреби особистості в теорії Е. Фромма.
46. Невротичні потреби особистості за К. Хорні.
47. Піраміда потреб та прагнення до самоактуалізації (А. Маслоу).
48. Провідний мотив життя особистості: тенденція до актуалізації (К.Роджерс).
49. Мотивація особистості та її спрямованість.
50. Концепція спрямованості Л. І. Божович .
51. Діяльнісна концепція особистості О. М. Леонтьєва.
52. Мотиваційні утворення особистості та їх особливості.
53. Загальне уявлення про «психологічний захист» і його функції.
54. Різновиди психологічного захисту: їх характеристика.
55. Особливості психологічного захисту у дітей.
56. Використання захисту в життєдіяльності.
57. Розуміння поведінки особистості в суспільстві.
58. Вплив суспільства на статус і соціальну роль особистості.
59. Взаємовплив особистості і соціальної ролі.
60. Вплив соціальних норм на регуляцію поведінки особистості.
61. Поняття психологічних механізмів цілеспрямованої поведінки.
62. Вплив мети на поведінковий акт.
63. Зворотний зв'язок та ефективність наступної дії.
64. Психічні залежності особистості.
65. Розуміння психічного здоров'я..
66. Вплив психічної дійсності на психічне здоров'я особистості.
67. Розуміння самоуправління і саморегулювання особистості.
68. Процес самоуправління і саморегулювання.
69. Саморегулювання настрою.
70. Благополуччя як позитивний саногенний потенціал особистості.
71. Активація саногенного потенціалу та його саморегуляція.
72. Розуміння криз особистості в психології.
73. Типи криз особистості.
74. Ставлення до кризи та її подолання.
75. Підходи і теорії розвитку особистості.
76. Гармонійний і дисгармонійний розвиток особистості.
77. Формування гендерної ідентичності.
78. Формування змісту особистості.
79. Розуміння поняття «конкурентноспроможна особистість».
80. Етапи розвитку конкурентноспроможної особистості.
81. Психологічні основи розвитку інтегральних характеристик конкурентноспроможної особистості.

9 РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточний контроль за модулями			
Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю			Кількість балів
			100 балів
Змістовий модуль 1. Персонологія в контексті психологічної науки: дослідження особистості			15
1	Активність на семінарах (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5*2	10
2	Підсумковий контроль.	5	5
Змістовий модуль 2. Особистісна організація психічних процесів та станів			20
1	Дискусія	5	5
2	Активність на семінарах (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5*2	10
3	Підсумковий контроль.	5	5
Змістовий модуль 3. Психологія поведінки особистості			10
1	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом, анотація)	5	5
2	Підсумковий контроль	5	5
Змістовий модуль 4. Самоуправління та розвиток особистості протягом життєвого шляху			15
1	Круглий стіл	5	5
2	Активність на семінарі (усна відповідь, доповнення, запитання або виступ з рефератом)	5	5
3	Підсумковий контроль.	5	5
Усього		60	60
Екзамен		40	40

10 ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	----------	--	---

11 МІНІМАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ

З тими студентами, які до проведення підсумкового семестрового контролю не встигли виконати всі обов'язкові види робіт та мають підсумкову оцінку від 35 до 59 балів (за шкалою оцінювання), проводяться додаткові індивідуальні заняття, за результатами яких визначається, наскільки глибоко засвоєний матеріал, та чи необхідне повторне вивчення дисципліни.

Дисципліну можна вважати такою, що засвоєна, якщо студент:

1) знає:

- сутність, зміст, класичні структури феномену особистості, методи її дослідження;
- основні психологічні підходи до вивчення особистості в українській та радянській психології;
- основні життєві процеси особистості;
- характеристики особистісної організації пізнавальних процесів;
- емоційний світ особистості та індивідуальну своєрідність емоційних станів;
- мотивацію особистості та її спрямованість;
- механізми психологічного захисту особистості, особливості психічного захисту дітей;
- особливості цілеспрямованої та залежної поведінки;
- розвиток і формування особистості;
- розвиток конкурентноспроможної особистості.

2) вміє:

- застосовувати категоріальний апарат психології особистості в системі професійного навчання і практичної діяльності;
- аналізувати і оцінювати психологічну структуру особистості, її життєвий шлях;
- диференціювати поняття «індивід», «особистість», «індивідуальність»;
- аналізувати особистість людини, її психічне здоров'я та психічну стійкість;
- аналізувати кризи особистості у сучасному світі;
- усвідомлювати та регулювати власну поведінку в умовах конкуренції;
активувати та регулювати власний саногенний потенціал.

12 ГЛОСАРІЙ

Абстрагування – один з моментів пізнання, мисленнева операція, яка виділяє окремі ознаки, елементи та відокремлює їх від властивостей, зв'язків предмета (явища) і від самих предметів (явищ). У процесі мислення людина відкидає випадкове, неістотне і прагне до пізнання необхідного, важливого, спільного, що характеризує даний клас предметів.

Агресивність (від. фр. agressif – визивний, войовничий) – емоційний стан і риса характеру людини, яка супроводжується імпульсивною активністю поведінки, афективними переживаннями – гнівом, злістю, ненавистю, ворожістю, прагненням заподіяти іншому травму (фізично або морально). В агресивному стані особа може повністю втратити самоконтроль. Агресивність може бути спрямована і на себе.

Адаптація (від лат. adaptatio – пристосування) – процес і результат ефективної взаємодії особистості із середовищем, в результаті якого встановлюється відповідність між загальним рівнем найбільш актуальних на даний момент потреб особистості і наявним (перспективним) рівнем задоволення даних потреб, що визначає безупинний розвиток особистості.

Акцентуації характеру – надмірна вираженість окремих рис характеру та їх поєднання, що є крайніми варіантами норми і межує з психопатіями.

Аналіз – мисленнева операція, сутність якої полягає в уявному здійсненні поділу цілого на частини, елементи, у виділенні окремих його ознак.

Асоціації – встановлення зв'язку між предметами та явищами за їх подібністю, суміжністю чи контрастом.

Афект – короткочасне, бурхливе переживання людини (гнів, лють, жах, відчай, раптова радість), що виникає, як правило, у відповідь на сильний подразник. У стані А. знижується здатність людини осмислювати значення своїх дій і керувати ними.

Бажання – один із структурних компонентів розвитку вольового процесу: переживання людиною своїх актуальних потреб.

Байдужість – психічний стан людини, характеризується зниженням або цілковитою втратою інтересу до інших людей, до навколишнього світу. Причинами Б. можуть бути фізичні або нервові захворювання, перевтома, психічні травми, комплекс невдоволеності, відсутність мотивації тощо.

Бар'єри психологічні – внутрішня завада психологічної природи (страх, тривога, невпевненість, сором тощо), яка заважає людині успішно виконати певну дію.

Безпорадність – морально-психологічна риса окремих людей, що характеризується їх нездатністю або невмінням керувати своєю свідомістю і поведінкою, а це призводить до неможливості досягти успіхів у діяльності.

Безсилля – негативний стан людини, що характеризується неможливістю, нездатністю або невмінням виконати певну роботу, задовольнити певну власну потребу.

Біхевіоризм (з англ. behaviour – поведінка) – напрям в американській психології ХХ ст., який зводить психіку до різних форм поведінки як

сукупності реакцій організму на стимули зовнішнього середовища. Тому особистість в цій теорії – це сукупність реакцій поведінки, які притаманні даній людині, це організована і відносно стійка система навиків. Формула «стимул-реакція» (S – R) провідна в біхевіоризмі.

Витіснення – механізм психологічного захисту особистості у психоаналітичній теорії; процес, у результаті якого неприйнятні для особи думки, спогади, переживання, потяги витісняються із свідомості у сферу несвідомого.

Відчай – психічний стан розпачу, безперспективності, зневіри людини у своїх можливостях, втрата позитивних надій щодо сучасного і майбутнього.

Відчуття – психічний процес, що полягає у відображенні мозком окремих властивостей та якостей предметів і явищ об'єктивного світу, а також станів організму при безпосередньому впливі подразників на відповідні органи чуттів.

Вміння – засвоєний суб'єктом спосіб виконання дій, який забезпечується сукупністю набутих знань і навичок.

Воля – внутрішня активність особистості, пов'язана з вибором мотивів, цілепокладанням, прагненням до досягнення мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої напруженості, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення та гальмувати поведінкові реакції.

Вольове зусилля – стан емоційного напруження, який мобілізує внутрішні ресурси людини (пам'ять, мислення, уяву тощо) і створює допоміжні мотиви для дії.

Вольовий процес – психічний процес свідомої і цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення бажаної мети.

Вольові дії – дії, які скеровані на досягнення свідомо поставленої мети і пов'язані з подоланням зовнішніх та внутрішніх труднощів.

Вольові якості – відносно стійкі, незалежні від конкретної ситуації психічні утворення, що засвідчують досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки, її влади над собою.

«Воно» – в теорії З. Фрейда безсвідомо частина психіки, яка містить у собі біологічні вроджені інстинкти, потяги (сексуальні, агресивні).

Враження – чуттєві образи з яскраво вираженим емоційним відтінком. Людині властиво проводити сприйняте через свої емоції і почуття, так би мовити, почуттєво оцінювати сприйняте.

Гармонійний розвиток – внутрішня і зовнішня узгодженість, цілісність і сумісність змісту й форми. Г. р. характеризує результативність освіти й виховання людини в поєднанні її духовного і фізичного стану, у звертанні уваги на її розумовий і емоційно-почуттєвий світ, на єдність слова і діла.

Геніальність – особистісна характеристика людини, найвищий ступінь її обдарованості, таланту. Г. людини виявляється у творчій діяльності (технічній, науковій, художній, організаційній), результати якої мають соціально-групову і вселюдську значущість. Г. включає вроджені та набуті завдатки і нахили індивіда за певних історичних умов творчості.

Гештальтпсихологія – напрям у західноєвропейській психології, що виник у 20 – 30-х рр. ХХ ст. Г. п. вважає первинними й основними елементами

психіки цілісні образи – гештальти. Висунула програму вивчення психіки з точки зору цілісних структур, яка ґрунтується на ідеї, що внутрішня, системна організація цілого визначає властивості та функції його частин. Г. п. основну увагу приділяє вивченню сприймання та мислення.

Гнів – психічний стан людини, фізіологічним механізмом якого є домінування процесів збудження в корі головного мозку, викликаних певними негативними подразниками. У психічному плані Г. виявляється під час негативних емоційних станів, супроводжується послабленням волевого і розумового контролю над свідомістю і поведінкою.

Гуманістична психологічна теорія – (від лат. humanus – людський) – напрям в сучасній психології (виник в 50-ті роки ХХ ст.). Теорія названа гуманістичною, тому що визнає своїм предметом особистість як унікальну цілісну систему, яка є не чимось заданим, а відкритою можливістю самоактуалізації, яка базується на вірі і можливості розквіту кожної людини, якщо дати їй можливість вибрати свою долю і направляти її.

Депресія – відчуття пригніченості, песимізму, занепаду духовних сил. Виникає внаслідок деяких психічних і загальних захворювань або як реакція на важкі життєві ситуації (смерть рідних, втрата життєвої перспективи, розчарування в чомусь або в комусь). Депресивний розлад, що буває за певних обставин у кожної людини, потрібно відрізняти від клінічної депресії як психічної хвороби.

Діяльність людини – специфічно людська форма активності, зумовлена потребами та спрямована на пізнання і перетворення світу.

Душа – внутрішній світ людини, частина людської особистості, що є центром її духовного життя.

Егоїзм – морально-психологічна риса особи; полягає в надмірній зосередженості на своєму «я», замкненості у вузькому світі своєї індивідуальності.

Ейфорія – психологічний стан піднесеного настрою, що не виправданий реальністю, об'єктивними причинами. Е. називають також стан некритичного вдоволення (безпричинна радість, безтурботність, надмірна веселість).

Експеримент – метод психологічного дослідження, специфіка якого полягає в тому, що в ньому продумано створюється штучна ситуація, у якій досліджувана властивість виявляється найкраще і її можна точніше і легше оцінити. Існують такі види експериментів: природний, лабораторний.

Експресія – зовнішнє вираження емоцій.

Екстраверсія (від лат. extra – назовні, versio – направляю) – спрямованість, в силу організації нервових процесів, відчуттів, переживань та інтересів індивіда, до зовнішнього світу. Осіб, для яких характерна екстраверсія, називають екстравертами.

Емоції – це особливий клас психічних явищ, що відображає у формі безпосереднього, швидкоплинного переживання важливості для життєдіяльності індивіда певних явищ і ситуацій, які діють на нього.

Емоційна пам'ять – виявляється в запам'ятовуванні людиною своїх емоцій та почуттів. Запам'ятовуються не стільки самі по собі емоції, скільки предмети та явища, що їх викликають.

Емоційні процеси – специфічна форма психічного відображення суб'єктивного ставлення людини до предметів або явищ у формі безпосереднього переживання, приємного чи неприємного.

Емпатія – емоційний аспект розуміння іншої людини, здатність відгукнутися на її проблеми, вміння проникнути в переживання іншої людини, переживати разом з нею, співчувати їй.

Ентузіазм – психічний стан великого піднесення, душевного пориву.

Заміщення – механізм психологічного захисту особистості як перенесення дії, спрямованої на недоступний об'єкт, на дії з доступним об'єктом.

Запам'ятовування – процес пам'яті, який забезпечує відбір, прийом і фіксацію інформації.

Звичка – схильність людини до відносно усталених, стандартних способів дій.

Здібності – психічні властивості індивіда, які є передумовою успішного виконання певних видів діяльності (набуття знань, умінь і навичок; використання їх у діяльності). Здібності є результатом розвитку задатків.

Змінений стан свідомості – стан, при якому наші відчуття, мислення відрізняються від звичного для нас стану завдяки певним внутрішнім та зовнішнім чинникам.

Індивід – біологічний організм, носій загальних спадкових якостей біологічного виду людина; представник людського роду – *homo sapiens*.

Індивідуальність – неповторне співвідношення особистих рис та особливостей людини (характер, темперамент, здібності, особливості протікання психічних процесів, сукупність почуттів тощо), що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. І. – особлива і не схожа на інших людина в повноті її фізичних та духовних якостей.

Інстинкт – біологічно зумовлена вроджена тенденція чи імпульс до певної поведінки без участі мислення, навчання чи досвіду.

Інтелект (від лат. *intellectus* – розуміння, розум) – сукупність загальних розумових здібностей: здатність орієнтуватися в навколишньому середовищі, адекватно його відображати, перетворювати, мислити, навчатися, пізнавати світ і переймати соціальний досвід; спроможність вирішувати завдання, приймати рішення, розумно діяти, передбачати.

Інтроверсія (від лат. *intro* – всередину, *versio* – повертати) – спрямованість, в силу організації нервових процесів, відчуттів, переживань та інтересів індивіда, на свій власний внутрішній світ. Осіб, для яких характерна інтроверсія, називають інтровертами.

Когнітивна психологія (англ. *cognition* – знання, пізнання) – психологічний напрям, представники якого досліджують внутрішню організацію пізнавальних психічних процесів: сприймання, пам'яті, уваги, мислення.

Коллективне безсвідоме – за К. Юнгом, неусвідомлювані сфери людської психіки, в основі яких «соціальне спільне», «спільне» для всіх людей або певного етносу. К. б. виявляється у вигляді «архетипів» – загальнолюдських, національних, расових символічних структур історії культури.

Креативність – творчість, здатність до створення нового, оригінального.

Критичність мислення – виявляється в здатності людини не підпадати під вплив чужих думок, об'єктивно оцінювати позитивні та негативні аспекти явища або факту, виявляти цінне та помилкове в них.

Лібідо – в психоаналізі енергія сексуального інстинкту.

Любов – високе почуття, яке полягає у стійкій, самовідданій і свідомій прихильності людини до когось або до чогось, зумовленій визнанням значимих для людини властивостей (якостей, чеснот) об'єкта Л. або спільними переконаннями, життєвими цілями та інтересами людей.

Людина – біосоціальна істота, наділена свідомістю, вищими психічними функціями (абстрактно-логічне мислення, логічна пам'ять і т. д.), здатністю пізнавати навколишній світ і активно змінювати, перетворювати його.

Маніпулювання (від лат. *manipulatio* – застосовувати маніпуляції, прийоми, дії) – вид психологічного впливу, спрямованого на неявне спонукання інших (іншого) до виконання визначених маніпулятором дій.

Манія – хворобливий психічний стан, який характеризується розладом центральної нервової системи, підвищеним збудженням, нав'язливими ідеями тощо. Відомо чимало форм М. – М. величі, М. підозрливості, М. переслідування, клептоманія, М. бродяжництва тощо.

Методи наукових досліджень – це шлях досліджень, спосіб пізнання, прийоми і засоби, за допомогою яких здобуваються факти, використовувані для доведення положень, з яких, у свою чергу, складається наукова теорія. Основними методами у психології та педагогіці є спостереження, опитування, тестування, експеримент.

Мотив – спонукальна причина дій і вчинків людини.

Мотивація – сукупність мотивів, доказів для обґрунтування чогось, спонука до діяльності; мотивування.

Мрія – створений фантазією образ бажаного майбутнього, що спрямований на перспективу життя і діяльності людини.

Навички – опанування до автоматизму способами використання певних засобів діяльності.

Навіювання (сугестія) – психічний вплив однієї людини на іншу (прохання, наказ, переконання), що має на меті актуалізацію або зміну певних установок, ціннісних орієнтацій або вчинків людини, яка виступає об'єктом навіювання.

«Над-Я» – в теорії психоаналізу несвідома частина структури психіки, яка слугує носієм моральних стандартів, виконує роль судді, критика, цензора, совісті (сумління).

Намір – рішення людини виконати певну дію і домогтися певного наслідку. Н. пов'язаний з волею, він сам є вольовою установкою для людини. У

цьому випадку Н. виступає як певне спонукання, що формується на ґрунті осмислення людиною мети і завдань, які стоять перед нею.

Наслідування – особлива форма поведінки, яка полягає у відтворенні дій, ідеалів, рис характеру, манери творчості інших осіб. Н. може бути як несвідомим, мимовільним, так і свідомим, цілеспрямованим.

Настрій – загальний емоційний стан людини, що характеризує її життєвий тонус упродовж певного часу.

Неврози – тимчасові функціональні розлади нервової діяльності.

Обдарованість – високий рівень задатків, схильностей особистості, сплав природженого і набутого індивідом.

Об'єктивність – неупередженість наукового осягнення дійсності, відображення об'єкта таким, яким він є сам по собі, у його різноманітних проявах і розвитку. Об'єктивне – це дійсність, яка існує поза й незалежно від свідомості суб'єкта.

Опитування – метод дослідження, при використанні якого людина відповідає на ряд питань, що їй задаються. Види опитувань: усне (бесіда, інтерв'ю), письмове (анкетування).

Органи чуття (рецептори) (reseptors) – спеціалізовані периферійні утворення, які здійснюють прийом зовнішніх подразників, що діють на організм.

Особистість – соціально-психологічна сутність людини, яка формується в результаті засвоєння індивідом суспільних форм свідомості і поведінки, суспільно-історичного досвіду людства. Особистістю ми стаємо під впливом суспільства, виховання, навчання, взаємодії, спілкування тощо. О. – ступінь привласнення людиною соціальної сутності. О. – соціальний індивід.

Пам'ять – пізнавальний психічний процес сприймання, запам'ятовування, збереження, відтворення і забування індивідом свого досвіду.

Паніка – відчуття страху, розгубленості, невпевненості індивіда або соціальної групи. В П. домінують неусвідомлювані прояви.

Переживання – своєрідний психофізіологічний стан, у якому виявляється зацікавлене ставлення людини до когось, чогось, до об'єкта свого П. П. є універсальною психічною здатністю психічно здорової людини, воно супроводжує всі види діяльності людини, а також процеси її спілкування.

Переконання – усвідомлювані мотиви, які спонукають людину діяти відповідно до своїх поглядів і принципів; у педагогіці – метод виховання, який передбачає цілеспрямований вплив на свідомість вихованця з метою формування в нього позитивних морально-психологічних рис, спонукання до суспільно-корисної діяльності або подолання негативної поведінки.

Песимізм – світосприйняття, пройняте зневірою в майбутньому, настроєм безнадії. Протилежне – оптимізм. Виникає внаслідок тривалого переживання безперспективності подальшого розвитку, марності зусиль особи.

Пізнавальна діяльність – процес відображення в мозку людини предметів та явищ дійсності. Вона складається із серії пізнавальних психічних процесів: відчуття, сприймання, уваги, пам'яті, уяви, мислення і мовлення.

Пізнавальний процес психіки особистості – психічний процес, за допомогою якого людина пізнає світ. Формами П. п. є: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, увага, уява, мова і мовлення.

Потяг – стан організму, у якому виявляється безпосередньо-чуттєве відображення потреби. Поняття П. пов'язане з осмисленням своєрідних внутрішніх сил організму, що спонукають його до дії.

Почуття – це специфічно людські, узагальнені, стійкі переживання ставлення до потреб, задоволення або незадоволення яких зумовлює позитивні або негативні емоції.

Предмет психології – дослідження закономірностей, проявів та механізмів психіки.

Пристрасть – сильне, глибоке й тривале почуття, пов'язане зі стійким прагненням людини до певного об'єкта.

Психіка – 1) душа; 2) внутрішній світ людини; 3) сукупність психічних процесів як свідомих, так і несвідомих; 4) здатність мозку відображати об'єктивну дійсність у формі відчуттів, уявлень, думок та інших суб'єктивних образів об'єктивного світу (свідомість).

Психоаналіз – вчення З. Фрейда; система ідей, методів інтерпретації сновидінь та інших несвідомих психічних явищ, а також діагностики і лікування різних душевних захворювань.

Психологія (з грецьк. *psyche* – душа, *logos* – слово, знання, вчення) – система знань (наука) про об'єктивні закономірності, прояви та механізми психіки.

Психологія особистості – галузь психологічних знань, яка займається вивченням психічних властивостей людини як цілісного утворення, як певної системи психічних якостей, що має відповідну структуру, внутрішні зв'язки, характеризується індивідуальністю та взаємопов'язана з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Радість – емоція, психічний стан підвищеної, позитивно забарвленої емоційної піднесеності.

Рефлекс – закономірна реакція організму на зміни зовнішнього чи внутрішнього середовища, здійснювана через центральну нервову систему у відповідь на подразнення рецепторів. Існують вроджені (безумовні) і набуті (умовні) рефлекси.

Рефлексія – у соціальній психології механізм усвідомлення індивідом чи групою того, як їх насправді сприймають і оцінюють інші індивіди чи групи.

Розум – вища форма теоретичного осягання дійсності, свідоме оперування поняттями, синтез знань на найвищому рівні теорій та ідей.

Розуміння – процес мислення, спрямований на виявлення (з'ясування) істотних рис, властивостей і зв'язків предметів, явищ, подій.

Розумові дії – це дії з предметами, відбитими в образах, уявленнях і поняттях про них.

Самоактуалізація особистості – в теорії А. Маслоу процес та результат повної реалізації талантів, здібностей і можливостей людини.

Самооцінка особистості – оцінка людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, сприйняття своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини.

Самосвідомість – усвідомлення людиною себе самої як особистості: своєї діяльності як члена суспільства, стосунків з іншими людьми, рис характеру, власних дій та вчинків, їх мотивів, цілей, розумових, моральних, фізичних якостей тощо.

Свідоме – прояви психіки, що характеризується контролем свідомості за перебігом психічних процесів. С. є протилежним станом несвідомого.

Свідомість – вища форма психіки, яка полягає в суб'єктивному відображенні об'єктивних властивостей предметів і явищ навколишнього світу, процесів, що відбуваються в ньому, своїх дій, у попередньому їх плануванні і передбаченні наслідків, у регулюванні взаємовідносин людини з природою і соціальною дійсністю.

Снобачення – більш чи менш яскраві образи, що виникають під час сну.

Спостереження – метод психологічного дослідження, який полягає в спостереженні за об'єктом дослідження, реєстрації та поясненні психологічних фактів. Метод спостережень характеризується безпосереднім сприйняттям явищ і процесів у їхній цілісності і динаміці. Види спостережень: життєве і наукове, внутрішнє і зовнішнє, вільне і стандартизоване, включене і стороннє.

Страх – емоційна реакція людини чи тварини на справжню або уявну небезпеку. У тварин С. виникає на ґрунті таких інстинктів, як самозахист, самозбереження. У людини емоції С. виникають, головним чином, як механізми саморегуляції організму в навколишньому середовищі. Але іноді С. виникає без достатніх підстав, носить нав'язливий характер (фобії). В такому випадку С. заважає людині адекватно взаємодіяти із світом.

Стрес (дослівний переклад «напруга») – система реакцій (емоційний стан) організму у відповідь на будь-яку висунуту до нього вимогу. У стресовому стані людина припускається помилок у розподілі і переключенні уваги, у неї порушується перебіг пізнавальних процесів (сприймання, пам'ять, мислення), спостерігається розлад координації рухів, неадекватність емоційних реакцій, дезорганізація і гальмування всієї діяльності. Стрес може здійснювати як позитивний, мобілізуючий, так і негативний вплив на діяльність (дистрес), аж до повної її дезорганізації.

Суб'єктивність – ставлення до когось або чогось, яке зумовлюється, визначається особистими поглядами, інтересами, смаками, уподобаннями суб'єкта.

Сублімація – «перерозподіл психічної енергії». З точки зору психоаналізу психічна енергія неусвідомленого може сублімуватися, трансформуватися в енергію різних видів діяльності, які прийнятні для суспільства і людини (творчість, мистецтво, суспільна активність, трудова активність).

Талант – високий рівень розвитку здібностей особистості. Це поєднання різного ступеня генетично зумовленої обдарованості з працею. Передумовою таланту є задатки людини, які можуть перетворитися на реальність при наявності сприятливих соціальних факторів.

Темперамент – індивідуально-типологічна характеристика людини, що виявляється в силі, напруженості, швидкості та врівноваженості перебігу її психічних процесів.

Тести (від англ. test – проба, випробування, дослідження) – в психології та педагогіці система питань чи завдань, що дозволяє здійснити тестове дослідження.

Тестування – спеціалізований метод психологічного дослідження, застосовуючи який можна отримати точну кількісну або якісну характеристику розвитку певних психічних явищ за допомогою порівняння їх показників з еталонними.

Тривожність – емоційний стан людини, який виникає в умовах ймовірних несподіваних ситуацій: як при відстроченні, затримці приємних ситуацій, так і при очікуванні неприємностей. Тривожний стан людини характеризується стурбованістю, побоюванням, тугою.

Увага – це особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості і зосередженості свідомості на вагомих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях, при одночасному відволіканні від того, що не є предметом уваги.

Уміння – здатність людини усвідомлено застосовувати набуті знання.

Упевненість – психічний стан людини, коли в неї сумніви зведені до мінімуму або й зовсім відсутні. У. будується на знанні, тісно пов'язана з переконанням, однак переконання має цілком визначену практичну спрямованість, воно спонукає людину здійснити те, у чому вона впевнена.

Феномен – виняткове, незвичайне, рідкісне явище.

Фобії – нав'язливі страхи, які людина не в змозі переборювати.

Фрустрація – негативний стан організму, почуття, які виникають при блокуванні цілей, що їх особистість намагається досягнути, почуття розчарування, крах надії.

Характер – комплекс сталих психічних властивостей людини, що виявляються в її поведінці та діяльності, у ставленні до суспільства, до праці, до інших, до самої себе.

Хвилювання – емоційний психічний стан людини, зумовлений підвищеним збудженням нервової системи, перевантаженням її позитивними або негативними переживаннями.

Ціль (мета) – ідеальне уявлення результату, який має бути досягнутий у ході людської діяльності.

Цінність – поняття, що фіксує позитивне або негативне значення будь-якого об'єкта чи явища для суб'єкта.

Шизоїд – акцентуація особистості, що перебуває на межі між здоровим станом і психозом. Для Ш. властивий ряд характерологічних та особистісних рис (замкнутість, некоммунікбельність, надмірна серйозність, холодність у стосунках тощо).

Щастя – граничне інтенсивне переживання людиною універсальності і глибини затвердження свого буття, максимальної відповідності наявного найзаповітнішим бажанням і мріям, моральна і емоційна насолода життям. Щ.

відрізняється від найвищих ступенів задоволення саме соціально-етичним змістом.

«Я» – в психоаналізі визначається як свідомість, розумна, раціональна частина психіки. “Я” формується під впливом суспільства, яке висуває свої вимоги до людини.

13 РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова література

1. Аверин В. А. Психология личности: учебное пособие / В. А. Аверин. – СПб. : Изд-во Михайлова А., 1999. – 89 с.
2. Варій М. Й. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Й. Варій. – К. : Центр учбової літератури, 2008. — 592 с.
3. Елисеєв О. П. Практикум по психологии / О. П. Елисеєв. – [3-е изд. перераб.] – СПб. : Питер, 2010. – 512 с.
4. Клонингер С. Теории личности: познание человека / Сьюзен Клонингер. – [3-е изд.] – СПб. : Питер, 2003. – 718 с. – (Серия «Мастера психологи»).
5. Копець Л. В. Психологія особистості: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Копець. – [2-е вид.] – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 459 с.
6. Лихи Т. Х. История современной психологии / Томас Харди Лихи; [пер. с англ. Н. Зуева, И. Малкова]. – [3-е изд.]. – СПб. и др. : Питер, 2003. – 446 с. – (Серия «Мастера психологи»).
7. Мадди Сальваторе Р. Теории личности: сравнительный анализ / Р. Мадди Сальваторе; [пер. с англ. И. Ю. Авидон; науч. ред. Д. А. Леонтьев]. – СПб. : Речь, 2002. – 539 с. – (Мэтры мировой психологии).
8. Первин Л., Джон О. Психология личности: теория и исследования / Лоуренс А. Первин, Оливер П. Джон; [пер. с англ. М. С. Жамкочьян; науч. ред. пер. В. С. Магун]. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 606 с.
9. Слотина Т. В. Психология личности: Учеб. пособ. / Т. В. Слотина. – СПб. : Питер, 2008. – 304 с. – (Серия «Учебное пособие»).
10. Столяренко О. Б. Психологія особистості. Навч. посіб. / О. Б. Столяренко. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 280 с.
11. Хьелл Л. Теории личности: основные положения, исследования и применения: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии / Л. А. Хьелл, Д. Дж. Зиглер. – [3. изд.] – СПб. : Питер, 2009. – 607 с. – (Серия «Мастера психологи»).
12. Холл К. С. Теории личности / Келвин С. Холл, Линдсей Гарднер; [пер. с англ. ред. И. Б. Гриншпуна]. – М. : КСП+, 1997. – 719 с.
13. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен; [пер. с англ.]. – 6-е междунар. изд. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2004. — 608 с.
14. Шульц Д. П., Шульц С. Э. История современной психологии / Дуан П.

Шульц, Сидни Э. Шульц; [науч. ред. А. Д. Наследов; пер. с англ. Говорунов А.В. и др.]. – [2-е изд., перераб. и испр.]. – СПб. : Евразия, 2002. – 532 с. – (Мэтры мировой психологии).

15. Friedman, H. S., & Schustack, M. W. (2012). *Personality: Classic theories and modern research* (5th Ed.). New York: Allyn & Bacon.

16. Phares, E.J.; Chaplin, W.F. (1997). *Introduction to personality* (4th ed.). New York: Longman.

17. Lombardo G.P., Foschi R. (2003). The Concept of Personality between 19th Century France and 20th Century American Psychology. *History of Psychology*. 6 (2): 133–142.

Хрестоматії

18. История зарубежной психологии. 30-е – 60-е гг. XX века: Тексты. / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд. МГУ, 1986. – 342, [2] с.

19. Психология индивидуальных различий: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по направлению и спец. психологии / [ред. В. Я. Романова, Ю. Б. Гиппенрейтер]. – [2 изд.]. – М. : ЧеРо, 2002. – 776 с. – (Хрестоматия по психологии).

20. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. А. А. Реан]. – СПб. и др. : Питер, 2000. – 316 с. – (Хрестоматия по психологии).

21. Психология личности в трудах отечественных психологов / [сост. В. В. Куликов]. – СПб. : Питер, 2000. – 480 с. – (Хрестоматия по психологии).

22. Психология личности: Тексты. [Сборник] / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, А. А. Пузырей]. – М. : Изд-во МГУ, 1982. – 287 с.

23. Психология эмоций: Тексты / [ред. В. К. Виллюнас, Ю. Б. Гиппенрейтер]. – М. : Изд. МГУ, 1984. – 288 с.

24. Хрестоматия по истории психологии. Период открытого кризиса / [ред. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. – М. : Изд-во МГУ, 1980. – 301 с.

25. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [ред. Ю. Б. Гиппенрейтер, В. В. Петухов]. – М. : Изд. МГУ, 1981. – 400 с.

Додаткова література

26. Асеев В. Г. Личность и значимость побуждений / В. Г. Асеев. – М. : Прогресс; Прогресс-Академия, 1993. – 223 с.

27. Асмолов А. Г. Психология личности / А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, Академия, 2002. – 416 с..

28. Балл Г. А. Концепция самоактуализации личности в гуманистической психологии / Г. А. Балл. – К. ; Донецк, 1993. – 32 с.

29. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений: Пер. с англ. / Э. Берн. – М. : Прогресс, 1988. – 238 с.

30. Берн Э. Трансакционный анализ и психотерапия: Пер. с англ. / Э. Берн. – СПб. : Братство, 1992. – 224 с.

31. Бех І. Д. Від волі до особистості / І. Д. Бех. – К. : Україна-Віта, 1995. – 207 с.

32. Годфруа Ж. Что такое психология? : В 2 томах. / Ж. Годфруа; пер. с фр. – М. : Мир, 1996. – Т. 1. – 496 с.

33. Гордієнко В., Копець Л. Психологія особистості в біографіях, подіях,

- портретах: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./ В. Гордієнко, Л. Копець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 304 с.
34. Горностай П. П. Личность и ее роль: Ролевой поход в социальной психологии личности / П. П. Горностай. – К. : Интерпресс ЛТД, 2007. – 312 с.
 35. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2004. – 701 с. – (Серия «Мастера психологии»).
 36. Когнитивная психология : учеб. для студ. вузов / [И. В. Блинникова, А.Н.Воронин, В.Н.Дружинин и др.]; под ред. В. Н. Дружинина, Д. В. Ушакова]. – М. : Per Se, 2002. – 478 с.
 37. Либин А. В. Дифференциальная психология: на пересечении европейских, российских и американских традиций / А. В. Либин. – М. : Смысл, 1999. – 532 с.
 38. Немов Р. С. Психология. В 3-х кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений / Р. С. Немов. - 4-е изд. – М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 631 с.
 39. Основи психології : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [О. В. Киричук, В.А.Роменець, В.О.Татенко та ін.]; за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – 6-е вид., стер. – К. : Либідь, 2006. – 630 с.
 40. Полунін О. В. Переживання людиною плину часу: експериментальне дослідження: монографія / О. В. Полунін. К. : Гнозис, 2011. – 360 с.
 41. Психология: биографический библиографический словарь / Пер. с англ. – СПб. : Евразия, 1999. – 832 с.
 42. Психология развития личности. Средний возраст, старение, смерть / под ред. А. А. Реана. – М. : АСТ ; СПб. : ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2007. – 284 с. – (Психология - лучшее).
 43. Реан А. А. Психология изучения личности: Учебное пособие / А.А.Реан. – СПб. : Питер, 1999. – 208 с.
 44. Роменець В. А. Історія психології ХІХ - початку ХХ століття / В. А. Роменець. – К. : Вища школа, 1995. – 614 с.
 45. Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология человека: введение в психологию субъективности / В. И. Слободчиков, Е.И.Исаев, – М. : Школа-пресс, 1995. – 384 с.
 46. Словарь-справочник по психологической диагностике / Л. Ф. Бурлачук, С. М. Морозов. – К. : Наукова думка, 1989. – 200 с.
 47. Социальная психология личности в вопросах и ответах: [учеб. пособие для студ. вузов] / [С. А. Беличева, О. С. Васильева, С. Т. Джанерьян С. и др.]; Под ред. В. А. Лабунской. – М. : Гардарики, 2000. – 395 с.
 48. Степанов С. С. Век психологии: имена и судьбы / С. С. Степанов. – М. : Эксмо, 2002. – 592 с.
 49. Титаренко Т. М. Испытание кризисом. Одиссея преодоления / Т. М. Титаренко. – К. : Людопринт Украина, 2009. – 277 с.
 50. Титаренко Т. М. Як будувати власне майбутнє: Життєві завдання особистості : [наук. моногр.] / [Т. М. Титаренко, О. Г. Злобіна, Л. А. Лепіхова та ін.]; за наук. ред. Т. М. Титаренко ; Національна академія пед. н. України,

Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград : Імекс/ЛТД, 2012. – 512 с.

51. Фернхем А., Хейвен П. Личность и социальное поведение / А. Фернхем, П. Хейвен. – СПб. и др. : Питер, 2001. – 360 с. – (Серия «Мастера психологии»).
52. Фрэнкин Р. Мотивация поведения: биологические, когнитивные и социальные аспекты / Р. Фрэнкин. – СПб. : Питер, 2003. – 651 с.
53. Яценко Т. С. Основи глибинної психокорекції: Навчальний посібник / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2006. – 382 с.
54. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: Навч. посіб. / Т. С. Яценко. – К. : Вища шк., 2004. – 679 с.

14 ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

www.personality-project.org
www.personalityresearch.org
<http://psychclassics.yorku.ca>
<https://pidruchniki.com/psihologiya/>

15 ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ПРАКТИКУМ З ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження типології особистості за К. Г. Юнгом

Дана методика запропонована швейцарським психологом К. Г. Юнгом для виявлення типологічних особливостей особистості.

Мета дослідження: визначити тип особистості за параметром екстраверсії/інтроверсії.

Матеріали та обладнання: текст опитувальника, ручка, ключ для оцінки результатів тесту.

Процедура дослідження: дослідження можна проводити як з однією особою, так і з групою.

Інструкція випробуваному: «На кожне запитання є два варіанта відповідей, необхідно вибрати відповідь, яка найбільше підходить Вам, і поставити букву, що її позначає».

Текст опитувальника

1. Чому Ви надаєте перевагу?
 - а) небагато близьких друзів;
 - б) велику товариську компанію.
2. Яким книжкам Ви надаєте перевагу?
 - а) з цікавим сюжетом;
 - б) з розкриттям переживань героїв.
3. Що Ви скоріше можете припустити в роботі?
 - а) запізнення;
 - б) помилки.
4. Якщо Ви скоюєте поганий вчинок, то:
 - а) гостро переживаєте;
 - б) гострих переживань немає.
5. Як Ви сходитеся з людьми?
 - а) швидко, легко;
 - б) повільно, обережно.
6. Чи вважаєте Ви себе образливим?
 - а) так;
 - б) ні.
7. Чи схильні Ви реготати, сміятись від щирого серця?
 - а) так;
 - б) ні.
8. Чи вважаєте Ви себе?
 - а) мовчазним;
 - б) балакучим.
9. Чи відверті Ви, або потайливі?
 - а) відвертий;
 - б) потайливий.
10. Чи любити Ви займатися аналізом своїх переживань?

- а) так;
б) ні.
11. Коли Ви знаходитесь у товаристві, то надаєте перевагу:
а) говорити;
б) слухати.
12. Чи часто Ви переживаєте невдоволення собою?
а) так;
б) ні.
13. Чи любите Ви що-небудь організовувати?
а) так;
б) ні.
14. Чи хотілось би Вам вести інтимний щоденник?
а) так;
б) ні.
15. Чи швидко Ви переходите від прийняття рішення до виконання?
а) так;
б) ні.
16. Чи легко змінюється Ваш настрій?
а) так;
б) ні.
17. Чи любите Ви переконувати інших, нав'язувати свої погляди?
а) так;
б) ні.
18. Ваші рухи:
а) швидкі;
б) уповільнені.
19. Вас сильно хвилюють можливі неприємності?
а) часто;
б) рідко.
20. У важких випадках Ви:
а) поспішаєте звернутися за допомогою до інших;
б) не любите звертатися.

Обробка та аналіз результатів

Обробка результатів проводиться за ключем.

Таблиця 4.1 – Ключ до дослідження особистості за К. Г. Юнгом

Показники	Номери запитань
Екстраверсія	1б, 2а, 3б, 4б, 5а, 6б, 7а, 8б, 9а, 10б, 11а, 12б, 13а, 14б, 15а, 16а, 17а, 18а, 19б, 20а.

Кількість відповідей підрахувати і помножити на **5**.

Бали: 0-35 – інтроверсія;
36-65 – амбоверсія;

66-100 – екстраверсія.

Екстраверсія («вивернутий зовні»): особи, які легкі у спілкуванні, у них високий рівень агресивності, мають тенденцію до лідерства, люблять бути в центрі уваги, легко встановлюють контакти, імпульсивні, відкриті, серед контактів можуть бути і корисні, і шкідливі, судять про людей «за зовнішністю», не заглядають усередину; холерики, сангвініки.

Інтроверсія («звернутий усередину»): спрямовані на світ власних переживань, мало контактні, з труднощами знайомляться з новими людьми, не люблять ризикувати, переживають розрив старих зв'язків, не має варіантів програшу або виграшу, високий рівень тривожності і ригідності; флегматики, меланхоліки.

Дослідження самооцінки особистості

Мета дослідження: визначення рівня самооцінки.

Матеріали та обладнання: список слів або спеціальний бланк зі словами, які характеризують окремі якості особи, ручка.

Це дослідження має два, істотно відмінних за процедурою, варіанти визначення самооцінки особистості. В обох варіантах можна працювати як з одним досліджуваним, так і з групою.

Перший варіант дослідження

В основу дослідження самооцінки в цьому варіанті методики покладено спосіб ранжування. Процедура дослідження включає дві серії. Матеріал, з яким працюють досліджувані, – це надрукований на спеціальному бланку список слів, що характеризують окремі риси особистості. Кожний досліджуваний одержує такий бланк на початку дослідження. Під час роботи з групою досліджуваних важливо забезпечити самостійність ранжування.

Перша серія

Завдання першої серії: визначення уявлення людини про риси свого ідеалу, тобто «Я-ідеального». З цією метою слова, надруковані на бланку, досліджуваний має розмістити в порядку надання їм переваги.

Інструкція досліджуваному: «Прочитайте уважно слова, які визначають риси особистості. Розгляньте ці риси з погляду належності їх ідеальній особистості, тобто з погляду їхньої корисності, соціальної значущості та бажаності. Для цього проранжуйте їх (розташуйте в певному порядку), оцінивши кожне в балах від 20 до 1. Оцінку 20 поставте в бланку, в колонці №1 ліворуч від риси, яка, на Ваш погляд, є найбільш корисною і важливою для людей. Оцінку 1 – у цій же колонці ліворуч від риси, яка найменш корисна, значима й бажана. Всі інші оцінки, від 19 до 2, поставте згідно з Вашим ставленням до інших рис. Пильнуйте, щоб жодна оцінка не повторювалася двічі».

Друга серія

Завдання другої серії: визначення уявлення людини про свої власні риси, тобто «Я-реального». Як і в першій серії, досліджуваного просять

проранжувати надруковані на бланку слова, однак уже з погляду того, чи характерні (наявні) позначені ним якості самій особистості.

Інструкція досліджуваному: «Прочитайте знову всі слова, які визначають риси особистості. Розгляньте ці риси з погляду належності їх Вам. Проранжуйте їх у колонці номер 2, оцінивши кожна від 20 до 1. Оцінку 20 поставте справа від тієї риси, яка, на Ваш погляд, притаманна Вам найбільше, оцінку 19 поставте тій рисі, яка характерна для Вас трохи менше, ніж перша, і так далі. Тоді оцінкою 1 у Вас буде позначено ту рису, яка властива Вам менше, ніж всі інші. Пильнуйте, щоб оцінки-ранги не повторювалися».

Бланк зі словами, які визначають риси особистості, має таку форму.

Таблиця 4.2 – Бланк рис особистості

№1	Риси особистості	№ 2	D	d^2
	Поступливість			
	Сміливість			
	Запальність			
	Нервозність			
	Терпимість			
	Захоплюваність			
	Пасивність			
	Холодність			
	Ентузіазм			
	Обережність			
	Вередливість			
	Повільність			
	Нерішучість			
	Енергійність			
	Життєрадісність			
	Помисливість			
	Упертість			
	Безпечність			
	Соромливість			
	Відповідальність			

Обробка результатів

Мета обробки результатів – визначення зв'язку між ранговими оцінками рис особистості, які входять в уявлення «Я-ідеальне» і «Я-реальне». Міра зв'язку встановлюється за допомогою коефіцієнта рангової кореляції Ч. Спірмена. Оцінки від 1 до 20 пропонувані рис в обох рядах приймаються за їхні ранги. Різниця рангів, що визначають місце тієї чи іншої риси особистості, дає можливість вирахувати коефіцієнт за формулою

$$r = 1 - 6 \times \frac{\sum d^2}{n(n^2 - 1)},$$

де n - число запропонованих рис особистості ($n = 20$),

d - різниця номерів рангів.

Щоб вирахувати коефіцієнт, потрібно спочатку вирахувати на бланку, в спеціально відведеній колонці, різницю рангів (d) за кожною запропонованою рисою. Потім кожне одержане значення різниці рангів (d) підносять до квадрата і пишуть результат на бланку в колонці (d^2), додають і суму ($\sum d^2$) вносять у формулу.

Коли кількість рис дорівнює 20, то формула має спрощений вигляд:

$$r = 1 - 0,00075 \times \sum d^2.$$

Коефіцієнт рангової кореляції (r) може бути в межах від -1 до +1. Коли одержаний коефіцієнт не менше -0,37 і не більше +0,37 (при $p = 0,05$), то це вказує на слабкий, незначний зв'язок (або на те, що його немає) між уявленнями людини про риси свого ідеалу і про свої реальні риси. Такий показник може бути отримано через недотримання досліджуваним інструкції. Та якщо інструкція виконувалася, то подібний зв'язок означає нечітке і недиференційоване уявлення людини свого ідеального «Я» і «Я-реального».

Значення коефіцієнта кореляції від +0,38 до +1 засвідчує наявність позитивного зв'язку між «Я-ідеальним» і «Я-реальним». Якщо з'ясовано позитивний зв'язок між «Я-ідеальним» і «Я-реальним», то величина коефіцієнта засвідчує завищення самооцінки. При цьому, якщо значення r перебуває в інтервалі від +0,39 до +0,89, то у досліджуваного є лише тенденція до завищення самооцінки, а якщо в інтервалі від +0,9 до +1, то його самооцінку слід вважати неадекватно завищеною. Значення коефіцієнта кореляції в інтервалі від -0,38 до -1 засвідчує значущий негативний зв'язок між «Я-ідеальним» і «Я-реальним». Він відображає невідповідність або розбіжність уявлення людини про те, якою їй потрібно бути, і те, якою вона є за її уявленнями насправді. Цю невідповідність пропонується інтерпретувати як занижену самооцінку. Чим ближче коефіцієнт до -1, тим більший ступінь невідповідності.

Другий варіант дослідження

Другий варіант дослідження самооцінки базується на способі вибору. Матеріалом є список слів, які визначають окремі риси особистості. Цей варіант дослідження також складається з двох серій.

Перша серія

Завдання першої серії: визначення списку і кількості еталонних рис бажаного та небажаного образу «Я». Досліджуваного просять продивитися слова із списку і, вибравши їх, скласти два ряди. В один ряд треба записати слова, які визначають ті риси особистості, що належать до суб'єктивного ідеалу, тобто складають «позитивну» множину, а в другий ряд якості небажані, тобто ті, що складають «негативну» множину.

Інструкція досліджуваному: «Подивіться уважно на список запропонованих Вам слів, які характеризують особистість. У лівій колонці на аркуші паперу запишіть ті риси, які б Ви бажали мати в себе, а в правій ті, які

Ви не бажали б мати. Риси, зміст яких Вам не зрозумілий або які Ви не можете віднести ні до першої, ні до другої колонки, не потрібно писати взагалі.»

Друга серія

Завдання другої серії: визначення набору рис особистості досліджуваного, які, на його думку, йому властиві поміж вибраних еталонних рис «позитивної» і «негативної» множини.

Інструкція досліджуваному: «Продивіться уважно слова, записані Вами в ліву та в праву колонку і відмітьте хрестиком або галочкою ті риси, які, на Вашу думку, Вам властиві».

Список рис, які характеризують особистість

Акуратність, безпечність, вдумливість, запальність, сприйнятливість, гордість, грубість, життєрадісність, дбайливість, задрість, соромливість, злопам'ятність, щирість, вишуканість, примхливість, легковірність, повільність, мрійливість, помисливість, мстивість, наполегливість, ніжність, невимушеність, нервозність, непорушність, нестриманість, чарівність, вразливість, обережність, чуйність, педантизм, рухливість, підозріливість, принциповість, поетичність, презирливість, привітність, розв'язність, розсудливість, рішучість, самозабуття, стриманість, співчуття, терпимість, боягузтво, захоплюваність, завзятість, поступливість, холодність, ентузіазм.

Обробка результатів

Мета обробки результатів – отримання коефіцієнтів, самооцінки за «позитивною» (CO+) і «негативною» (CO-) множинами. Для підрахунків кожного з коефіцієнтів кількість рис у колонці, визначених досліджуваним як таких, що властиві йому (M), ділять на всю суму рис у даній колонці (H). Формули для підрахунку коефіцієнтів мають вигляд

$$CO+ = \frac{M+}{H+}; CO- = \frac{M-}{H-},$$

де M+ і M- - кількість рис у «позитивній» і «негативній» множинах, тобто тих, що відмічені досліджуваним як такі, що йому властиві;

H+ і H- - кількість еталонних рис, тобто відповідно кількість слів правої і лівої колонок.

Рівень та адекватність самооцінки визначають на основі одержаних коефіцієнтів за допомогою таблиці V.3.

Таблиця 4.3 – Коефіцієнти рівня самооцінки

CO+	CO-	Рівень самооцінки
1-0,76	0-0,25	Неадекватна, завищена
0,75-0,51	0,26-0,49	Адекватна з тенденцією до завищення
0,5	0,5	Адекватна
0,49-0,26	0,51-0,75	Адекватна з тенденцією до заниження
0,25-0	0,76-1	Неадекватна, занижена

Визначаючи рівень самооцінки та її адекватність, важливо враховувати не тільки величину одержаного коефіцієнта, а й суму рис, які складають ту чи

іншу множину (Н+ і Н-). Чим менше рис, тим простіший відповідний еталон. Крім того, рівень самооцінки за «позитивною» і «негативною» множиною в деякого може відрізнятись. Де може бути спричинено захисним механізмом особистості і потребує спеціального аналізу.

Аналіз результатів

У двох запропонованих варіантах дослідження самооцінки її рівень і адекватність визначаються як відношення між «Я-ідеальним» і «Я-реальним». Уявлення людини про себе, як правило, здається їй переконливим незалежно від того, ґрунтується воно на об'єктивному знанні чи на суб'єктивній думці» є воно дійсним чи хибним. Рис, які людина приписує собі, не завжди адекватні. Процес самооцінки може проходити двома напрямками: 1) шляхом порівняння рівня своїх домагань з об'єктивними результатами своєї діяльності і 2) шляхом порівняння себе з іншими людьми.

Проте, незалежно від того, чи лежать в основі самооцінки власні міркування людини про себе, чи інтерпретації ставлення інших людей, самооцінка завжди носить суб'єктивний характер, при цьому її показниками можуть виступати адекватність і рівень.

Адекватність самооцінки виражає ступінь відповідності уявлень людини про себе об'єктивним основам цих уявлень. Так, наприклад, неадекватність в оцінюванні свого зовнішнього вигляду може бути викликана як орієнтацією людини на зовнішні стандарти, оцінки, так і викривленими уявленнями про Ці оцінки або незнанням їх.

Рівень самооцінки відбиває зв'язок між оцінюванням справжніх та ідеальних уявлень про себе. Адекватну самооцінку з тенденцією до завищення можна віднести до позитивного ставлення до себе. Низька самооцінка, навпаки, може бути пов'язана з негативним ставленням до себе, з відчуттям власної неповноцінності.

Висновок про адекватність і рівень самооцінки будуть надійними, якщо результати збігаються за обома варіантами методик або підтверджуються спостереженнями.

У процесі формування самооцінки важливу роль відіграє співвідношення образу «Я-реального» з образом «Я-ідеального».

Другий фактор, важливий для формування самооцінки, пов'язаний з інтеріоризацією оцінок і соціальних реакцій інших людей, а також з позицією, обраною людиною в системі суспільних та міжособистісних стосунків.

Самооцінка і ставлення людини до себе тісно пов'язані з рівнем домагань, з мотивацією та з емоційними особливостями особистості. Від самооцінки залежить інтерпретація придбаного досвіду й очікування людини стосовно самої себе та інших людей.

Внутрішня суперечливість і викривленість уявлень про себе можуть породжувати в людини страждання, відчуття провини, сорому, образи, огиди, гніву. Для гармонізації системи самоставлення є методи психологічної корекції та розвитку, один з яких - соціально-психологічний тренінг.

Дослідження рівня комунікабельності (за В. Ф. Ряховським)

Мета дослідження: визначення рівня комунікабельності.

Матеріали та обладнання: опитувальник В. Ф. Ряховського, бланк для відповідей, ручка.

Процедура дослідження

Дослідження рівня комунікабельності за допомогою теста-опитувальника може проводитися з однією особою, або з цілою групою. Щоб забезпечити самостійність відповідей досліджуваних, кожному видається тест-опитувальник, бланк для відповідей на якому надруковано номери запитань і біля них графі для відповідей.

Інструкція дослідженому: «Вашій увазі пропонується декілька простих запитань. Відповідайте швидко, однозначно: «так», «ні», «іноді».

Тест-опитувальник

1. У Вас має відбутися ординарна або ділова зустріч. Чи непокоїть Вас її очікування?

2. Чи викликає у Вас тривогу і незадоволення пропозиція виступити з доповіддю, повідомленням, інформацією на якій-небудь нараді, зборах або подібному заході?

3. Чи відкладаєте Ви візит до лікаря на останній момент?

4. Вам пропонують поїхати у відрядження до незнайомого міста. Чи прикладете Ви максимум зусиль, щоб уникнути цього відрядження?

5. Чи любите Ви ділитися своїми переживаннями будь з ким?

6. Чи роздратовуєтеся Ви якщо незнайома людина на вулиці звертається до Вас з проханням (показати дорогу, назвати час, відповісти на будь-яке питання)?

7. Чи вірите Ви, що існує проблема «батьків і дітей» і що людям різних поколінь важко розуміти один одного.

8. Чи посоромитесь Ви нагадати знайомому, що він забув Вам повернути гроші, котрі позичив декілька місяців тому?

9. У ресторані або їдальні Вам подали явно неякісну страву. Чи промовчите Ви, лише роздратовано відсунувши тарілку?

10. Опинившись наодинці з незнайомою людиною, Ви не вступити з у бесіду і будете почувати себе обтяжливо, якщо першим заговорить він. Чи так це?

11. Чи жахає Вас будь-яка довга черга (в магазині, бібліотеці, касі кінотеатру). Ви надасте перевагу відмовитись від свого наміру і не станете в чергу томитися в очікуванні?

12. Чи боїтесь Ви приймати участь в якій-небудь комісії з розгляду конфліктних ситуацій?

13. У Вас є власні суцільно індивідуальні критерії оцінки творів літератури, мистецтва, культури і ніяких чужих думок на цей рахунок Ви не приймаєте. Чи так це?

14. Якщо десь у кулуарах Ви чуєте висловлювання явно помилкової точки зору з добре відомого Вам питання, чи промовчите Ви не вступаючи у суперечку?

15. Чи викликає у Вас роздратування будь-чие прохання допомогти розібратись в тій, чи в тій проблемі або навчальній темі?

16. Чи бажаніше Вам викладати свою точку зору (думку, оцінку) у письмовій формі, чим в усній?

Обробка результатів

Мета обробки результатів – визначення величини показника комунікабельності особистості. Оцінка відповідей відбувається за такими параметрами: «так» – 2 бали, «іноді» – 1 бал, «ні» – 0 балів. Отримані бали сумуються, і за класифікатором визначаються до якої категорії людей відноситься піддослідний.

Аналіз результатів

Аналіз результатів проводиться за класифікатором до теста В.Ф.Ряховського.

30-32 бали. Ви явно некоммунікбельна людина, і це Ваше лихо, так як від цього страждаєте Ви самі. Але і близьким Вам людям нелегко. На Вас важко розраховувати у справі, яка потребує групових зусиль. Намагайтеся бути більш товариським, контролюйте себе.

25-29 балів. Ви замкнуті, неговіркі, надаєте перевагу усамітненню, тому у Вас мало друзів. Нова робота, необхідність нових контактів виводять Вас надовго з рівноваги. Про цю особливість Вашого характеру Ви знаєте, тому буваєте часто невдоволені собою. Але Ви можете переломити цю особливість характеру. Хіба не буває, що сильно захопившись якоюсь справою Ви раптом набуваєте повну комунікабельність?

19-24 бали. Ви, відомим чином, товариські і в незнайомих обставинах почуваете себе досить впевнено. Нові проблеми Вас не лякають. І все ж таки з новими людьми сходитесь обережно, у суперечках і диспутах приймаєте участь без бажання. У Ваших висловлюваннях іноді забагато сарказму, без всяких підстав. Ці недоліки можна виправити.

14-18 балів. У Вас нормальна комунікабельність. Ви допитливі, з зацікавленістю слухаєте співрозмовника, достатньо терплячі у спілкуванні з іншими, відстоюєте свою точку зору без гарячкватості, без неприємних переживань йдете на зустріч з новими людьми. В той же час не любите галасливих компаній; екстравагантні вчинки та багатослів'я викликають у Вас роздратування.

9-13 бали. Ви дуже товариські (іноді, може бути, навіть занадто). Допитливі, говіркі, любите висловлюватися по різним питанням, що, буває, викликає роздратування оточуючих. З бажанням знайомитись з новими людьми. Любите бувати у центрі уваги. Буває можете скипіти, але швидко відходите. Чого Вам недостає, так це посидючості, терпіння і відваги при зустрічі з серйозними проблемами. При бажанні Ви можете себе примусити не відступати.

4-8 балів. Ви, мабуть, «чоловік-друга». Товариськість вирує з Вас. Ви завжди знаєтесь у всіх справах. Ви любите приймати участь у всіх дискусіях, хоча серйозні теми можуть викликати у Вас головний біль, навіть хандру. Ви з бажанням висловлюєтесь за любим питанням, навіть якщо маєте про нього поверхове уявлення. Всюди почуваете себе комфортно. Беретесь за будь-яку справу, хоча не завжди можете успішно довести її до кінця. Це може насторожувати Ваших керівників і друзів, які ставляться до Вас з деяким застереженням і сумнівами. Задумайтесь над цим фактом.

3 і менше балів. Ваша комунікабельність носить хворобливий характер. Ви говіркі, багатослівні, втручаєтесь в справи, які не мають до Вас ніякого відношення. Беретесь судити про проблеми, в яких зовсім не компетентні. Довільно або мимоволі Ви часто буваєте причиною різних конфліктів у Вашому оточенні. Запальні, образливі, нерідко буваєте необ'єктивні. Серйозна робота – не для Вас. Людям – і на роботі, і в дома, і взагалі повсюди – важко з Вами. Так, Вам треба попрацювати над собою і своїм характером! Перед усім виховувати в собі терплячість, стриманість, поважливе ставлення до людей, нарешті, подумайте про своє здоров'я – такий стиль життя не проходить без наслідків.

Дослідження настроїв

Мета дослідження: діагностика настрою як емоційного стану особистості.

Матеріали та обладнання: шкала кольорового діапазону настроїв, набір із 8 кольорів, запропонований А. М. Лутошкіним, до якого входять: червоний, оранжевий, жовтий, зелений, блакитний, фіолетовий, чорний та білий. Цей комплект складають із кольорового паперу у формі квадратів розміром 3х3 см.

Процедура дослідження

Дослід проводять за методикою «кольоропису» як з однією особою, так і з групою до 16 - 20 осіб. У разі групового інструктування кожного учасника має бути забезпечено набором кольорів, з якого потрібно вибрати той, що відповідає настрою.

Для визначення емоційного стану за допомогою кольору тим, хто бере участь у дослідженні, пропонується шкала кольорового діапазону настроїв і пояснюється принцип її використання.

Шкала кольорового діапазону настроїв:

червоний	— захоплений
оранжевий	— радісний
жовтий	— приємний
зелений	— спокійний, врівноважений
блакитний	— сумний
фіолетовий	— тривожний
чорний	— вкрай незадовільний
білий	— важко сказати.

Інструкція досліджуваному: «Подивіться на шкалу кольорового діапазону настроїв. Орієнтуючись на позначення кольорів цієї шкали, виберіть із свого кольорового набору той колір, що відповідає Вашому настрою сьогодні.»

Діагностика настроїв може бути одноразовою, і тоді досить одного дня досліду. Але може бути поставлено завдання дослідити динаміку настроїв за деякий відрізок часу, тоді досліди повторюються щодня протягом тижня, місяця або триваліше.

Завдання дослідника та його помічника - фіксувати настрої, визначений досліджуваним у кольороматриці за допомогою кольорових олівців чи фломастерів.

Оперативна кольороматриця настроїв учасників дослідження має такий вигляд.

Таблиця 4.4 – Оперативна кольороматриця настроїв

№ п\п	П., І., Б учасника дослідження	Дата дослідження (число і місяць)									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	Іт.д.
1	Анд-ков В.А.										
2	Бон-ко В.М.										
3	Ков-в О.Г.										
4	Нік-а Л.Е.										
...	і т.д.										

Настрої кожного учасника фіксується в клітинці на перехресті його номера або прізвища з днем, що відповідає даті дослідження. Окрім фіксації в кольороматриці результатів самодіагностики настроїв учасників, дослідникові важливо вести щоденник спостережень. У щоденнику записують, відповідає, чи не відповідає самодіагностований настрої реальному, а також основні події дня, які могли вплинути на настрої, якщо вивчається їхня динаміка в групі студентів. Наприклад: майбутній екзамен, результати контрольних робіт, святкові дні та ін.

Обробка результатів

Результати потрібно обробляти в тому разі, коли досліджується одночасно група учасників або коли проводиться багаторазове самодіагностування настроїв учасників.

Мета обробки результатів: підрахунок індивідуальних та групових показників настроїв.

Для отримання індивідуальних показників настроїв підраховують частоту, з якою трапляється кожний колір, представлений у шкалі кольорового діапазону настроїв.

Щоб порівняти настрої всіх учасників дослідження, складають підсумкову кольороматрицю настроїв.

У кольороматриці літерами або за допомогою замальовки відповідної кількості клітинок кольором, що означає настрої, фіксують кількість днів, коли

був той чи інший настрій. При цьому починають із захопленого, потім із радісного, далі – з приємного, спокійного, врівноваженого і т. д.

Таблиця 4.5 – Підсумкова кольороматриця настроїв

№ п/п	П., І., Б учасника дослідження	Кількість днів									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	іт.д.
1.	Анд-ков В.А.	ч	ч	ч	о	о	о	ж	ж	3	
2.	Бон-ко В. М.	ч	ч	о	о	ж	3	б	б	ф	
3.	Ков-в О. Г.	ч	о	о	о	ж	ж	ж	3	3	
4.	Нік-а Л. Е.	ч	о	о	ж	ж	ж	ж	3	б	
....	і т. д.										

Аналіз результатів

Аналіз даних оперативної кольороматриці настрою можна проводити і щоденно, і в кінці кожного тижня, а також у кінці кожного місяця.

Щоденний аналіз даних кольороматриці співвідноситься з реальними життєвими подіями досліджуваного. Такий аналіз допомагає людині розібратися в причинах своїх хвилювань, є гарним засобом емоційного самоконтролю. При цьому важливо встановити ступінь адекватності емоційного реагування індивіда залежно від подій його життя.

Загальна оцінка емоційного стану відповідає настрою, що переважає за весь період дослідження, таким може бути тиждень, місяць і т. п. Ця оцінка передбачає можливість відхилень від норми в переживаннях, в емоційних станах досліджуваного. До таких відхилень належать:

- дуже затяжний стан суму, тривоги, незадоволеності;
- невідповідність емоційних станів життєвим ситуаціям;
- надмірна, хронічна емоційна збудженість (у формі радісно-піднесеного настрою);
- різка полярність у тональності емоційних станів;
- тривала одноманітність емоційних станів.

У процесі аналізу важливо врахувати, що деякі хронічні захворювання людини, наприклад, гастрит, холецистит, хвороби серця тощо, дуже впливають на емоційний стан особистості, змінюючи життєвий тонус, активність і характер реакцій. До факторів, які дуже впливають на настрій людини, належить емоційно-психологічний клімат у родині, в навчальній групі та стосунки з друзями і коханими.

Дослідження типу темпераменту

Мета дослідження: визначення рівня екстраверсії, емоційної стійкості та типу темпераменту.

Матеріали та обладнання: тест-опитувальник Г. Айзенка з 57 запитань, бланк для відповідей, ручка або олівець.

Процедура дослідження

Дослідження типу темпераменту можна проводити як з однією людиною, так і з невеликою групою. У другому разі необхідно забезпечити самотійність відповідей учасників опитування.

Кількість тестів і бланків для відповідей має відповідати числу досліджуваних. На бланку відповідей записуються в колонку номери запитань, а поряд передбачено місце для відповідей: «Так» або «Ні». У завдання експериментатора входить роздавання опитувальників, бланків, ручок або олівців, ознайомлення з інструкцією.

Інструкція досліджуваному: «Вам пропонується відповісти на 57 запитань. Уважно читайте ці запитання і по ходу читання на бланку проставляйте Вашу відповідь, яка може бути: «Так» або «Ні». Намагайтесь уявити типову ситуацію, яка впливає із змісту запитання, і давайте першу відповідь без довгих і особливих роздумів. Пам'ятайте, що тут немає «поганих» і «хороших» відповідей. Свою відповідь на запитання запишіть у бланку відповідей залежно від номера. Намагайтесь не уникати відповідей.»

Опитувальник

1. Чи часто у Вас проявляється потяг до нових вражень, щоб розважитися, пережити сильні відчуття?
2. Чи часто Ви відчуваєте потребу в друзях, які можуть Вас зрозуміти, підбадьорити, поспівчувати?
3. Чи вважаєте Ви себе безтурботною особистістю?
4. Чи дуже важко Вам відмовитися від своїх намірів?
5. Ви обмірковуєте свої справи не поспішаючи і вважаєте за краще почекати, ніж діяти?
6. Чи завжди Ви дотримуєтесь своїх обіцянок, навіть якщо це Вам не вигідно?
7. Чи часто у Вас спостерігаються спади та підйоми настрою?
8. Як правило, Ви дієте та говорите без тривалого обмірковування?
9. Чи бувають випадки, коли у Вас виникають почуття, що Ви нещасні без поважної на це причини?
10. Чи відповідає дійсності той факт, що насправді Ви б зробили все, що завгодно?
11. Чи ніяковіте Ви, коли хочете познайомитися з людиною протилежної статі, якій Ви симпатизуєте?
12. Чи буває таке з Вами, що, розгнівавшись, Ви втрачаєте самовладання?
13. Чи часто Ви вдаєтесь до дії під впливом хвилиного настрою?
14. Чи часто Ви буваєте стурбовані тому, що зробили або сказали щось таке, чого не слід було робити?
15. Ви, як правило, віддасте перевагу читанню книг над зустрічами з людьми?
16. Чи легко Вас образити?
17. Чи любите Ви часто бувати в компаніях?
18. Чи бувають у Вас такі думки, якими Вам не хотілося б поділитися з іншими людьми?

19. Чи насправді Ви інколи до такої міри енергійні, що все «горить» у руках, а іноді зовсім кволі?
20. Чи прагнете Ви обмежити коло своїх знайомств невеликою кількістю найближчих друзів?
21. Чи багато часу Ви проводите в мріях?
22. Коли на Вас кричать. Ви відповідаєте тим же?
23. Вас часто турбує почуття провини?
24. Чи всі Ваші звички добрі?
25. Чи здатні Ви дати волю своїм почуттям і щосили розважитися в компанії?
26. Чи можна сказати, що нерви у Вас часто бувають напружені до краю?
27. Чи вважають Вас людиною жвавою і веселою?
28. Після того як справу вже зроблено, чи часто Ви повертаєтеся до неї, гадаючи, що могли б зробити її краще?
29. Чи правильно те, що Ви, перебуваючи серед людей, як правило, мовчазні та стримані?
30. Чи буває так, що Ви передаєте чутки?
31. Чи буває так, що Вам не спиться через те, що в голову лізуть всілякі думки?
32. Чи правда те, що Ви при потребі про щось дізнатися, віддаєте перевагу книзі перед запитуванням в інших людей?
33. Чи буває у Вас сильне серцебиття?
34. Чи подобається Вам робота, яка вимагає напруженої уваги?
35. Чи бувають у Вас напади тремтіння?
36. Чи правильно те, що Ви завжди говорите про своїх знайомих тільки хгоруше, навіть тоді, коли впевнені, що вони не дізнаються про це?
37. Чи насправді Вам неприємно бувати в компанії, в якій постійно кепкують один з одного?
38. Чи правда, що Ви дратівливі?
39. Чи подобається Вам робота, яка потребує швидкої дії?
40. Чи справді Вам не дають спокою думки про ті неприємності та «жахи», які могли б трапитися, незважаючи на те, що все закінчилося благополучно?
41. Чи дійсно Ви неспішні в рухах?
42. Чи Ви хоча б колись запізнювалися на побачення або на роботу?
43. Чи часто Вам сняться страхіття?
44. Чи правда, що Ви так любите поговорити, що не пропускаєте будь-якої нагоди поспілкуватися з незнайомою людиною?
45. Чи турбують Вас якісь болі?
46. Чи дуже б Ви засмутилися, коли б тривалий час не змогли бачитися зі своїми друзями?
47. Чи можете Ви назвати себе нервовою людиною?
48. Чи є серед Ваших знайомих такі, які Вам відверто не подобаються?
49. Чи могли б Ви сказати, що Ви впевнена в собі людина?
50. Чи легко Вас зачіпає критика ваших недоліків або недоліків Вашої роботи?

51. Ви вважаєте, що важко одержати задоволення від заходів, в яких бере участь багато людей?
52. Чи турбує Вас переживання, що Ви чимось гірші за інших?
53. Ви б змогли легко внести пожвавлення в нудьгуючу компанію?
54. Чи буває, що Ви говорите про речі, на яких не розумієтеся?
55. Чи піклуєтеся Ви про своє здоров'я?
56. Ви любите пожартувати з інших?
57. Чи мучить Вас безсоння?

Обробка та аналіз результатів

Для визначення типу темпераменту потрібно мати величини показників екстраверсії та невротизму, а для оцінки надійності цих показників підраховують величину показника відвертості. Величина показників вимірюється в балах за кількістю відповідей досліджуваного, що збігаються із запитаннями шкал.

Індексом відвертості **V** є кількість збігань на такі запитання: відповідь «Так» - №№ 6, 24, 36; відповідь «Ні» – №№ 12, 18, 30, 42, 48, 54.

Показник екстраверсії **E** дорівнює кількості збігань з відповідями «Так» на запитання №№ 1, 3, 8, 10, 13, 17, 22, 25, 27, 39, 44, 46, 49, 53, 56; з відповідями «Ні» на запитання №№ 5, 15, 20, 29, 32, 34, 37, 41, 51.

Показник невротизму **H** - це величина збігань відповідей «Так» з такими запитаннями відповідної шкали:

№№ 2, 4, 7, 9, 11, 14, 16, 19, 21, 23, 26, 28, 31, 33, 35, 38, 40, 43, 45, 47, 50, 52, 55, 57.

Наступним кроком обробки результатів дослідження є побудова схеми типів темпераменту.

Темперамент та його основні властивості можна подати як точки проєкції величини екстраверсії та емоційної стійкості, одержаної при перетинанні перпендикулярів, віднесених до відповідних значень осей.

Результати доцільно аналізувати тільки в тому разі, коли вони були достатньо відвертими, при цьому величина індексу **V** не може перевищувати 4 бали.

На думку Г. Айзенка, поєднання екстраверсії – інтраверсії та невротизму – емоційної стійкості є властивостями темпераменту, які визначають його тип. Властивості екстраверсії та інтроверсії протилежні, так, як і невротизм – емоційна стійкість.

Їх можна подати на континіумі, де величина одного з показників, наприклад, екстраверсія **E** 0 – 12 означає відсутність екстраверсії, тобто - інтроверсію, а величини 13 – 24 - виявляє екстраверсію.

0 _____ 6 _____ 12 _____ 18 _____ 24
інтроверсія _____ екстраверсія

Таблиця 4.6 – Рівень екстраверсії

Індекс екстраверсії <i>E</i>	Рівень екстраверсії - інтроверсії
0—6	Висока інтроверсія
7—12	Середня інтроверсія
13—18	Середня екстраверсія
19—24	Висока екстраверсія

Аналогічне співвідношення мають полярні властивості невротизму – емоційної стійкості. Їхні рівні визначаються на основі тих же інтервалів, що і рівні екстраверсії - інтроверсії.

Під екстраверсією слід розуміти спрямованість особистості на оточуючих людей та на події, під інтроверсією - спрямованість на внутрішній світ, а під невротизмом – поняття, синонімічне до тривожності, яке проявляється як емоційна нестійкість, напруженість, емоційна збудливість, депресивність.

Динамічний прояв цих властивостей пов'язаний зі швидкістю утворення умовних рефлексів, з їхньою міцністю, з балансом процесів збудження – гальмування в центральній нервовій системі та з рівнем активації кори головного мозку з боку ретикулярної формації.

Так, екстраверт, порівняно з інтровертом, швидше виробляє умовні рефлекси, вирізняється більшою терплячістю до болю, але це поєднується з низькою витривалістю в ситуації сенсорної депривації, що зумовлює підвищену негативну реакцію на одноманітність, на велику частоту відволікань під час роботи. Типовими поведінковими проявами екстраверта є комунікабельність, імпульсивність, недостатній самоконтроль, швидке пристосування до нового середовища, відкритість і зовнішній прояв почуттів. Він співчутливий, життєрадісний, упевнений у собі, прагне до лідерства, до розваг, має багато друзів, нестриманий, любить ризик, кмітливий, не завжди відповідальний.

Інтроверт привертає увагу своїми особливостями поведінки. Він часто заглиблений у себе, важко налагоджує контакти з людьми й адаптується до реальності. Частіше за все інтроверт спокійний, урівноважений, неагресивний, його дії обмірковані й раціональні. Коло друзів у нього невелике. Інтроверт любить прогнозувати майбутнє, замислюватися над тим, що і як буде робити, не піддається на моментні непередбачувані стимули, песиміст, не любить непередбачуваних ситуацій, хвилювань, дотримується заведеного життєвого порядку. Він контролює свої почуття, відповідальний, дуже рідко проявляє агресивність.

На одному полюсі невротизму (високий рівень) перебувають невротики, яким притаманна неурівноваженість нервово-психічних процесів, емоційна нестійкість, а також лабільність вегетативної нервової системи. Тому вони легко збуджуються, для них властива мінливість настрою, чутливість, а також тривожність, підозріливість, нерішучість, повільність.

Другий полюс невротизму (низький рівень) - це емоційно стабільні особистості, які відрізняються урівноваженістю, спокоєм, рішучістю, виваженістю дій і вчинків.

Після характеристики вже вказаних пар властивостей темпераменту можна приступати до конструювання власне типів темпераменту. Типи темпераменту представлено на схемі (Рис. 4.1).

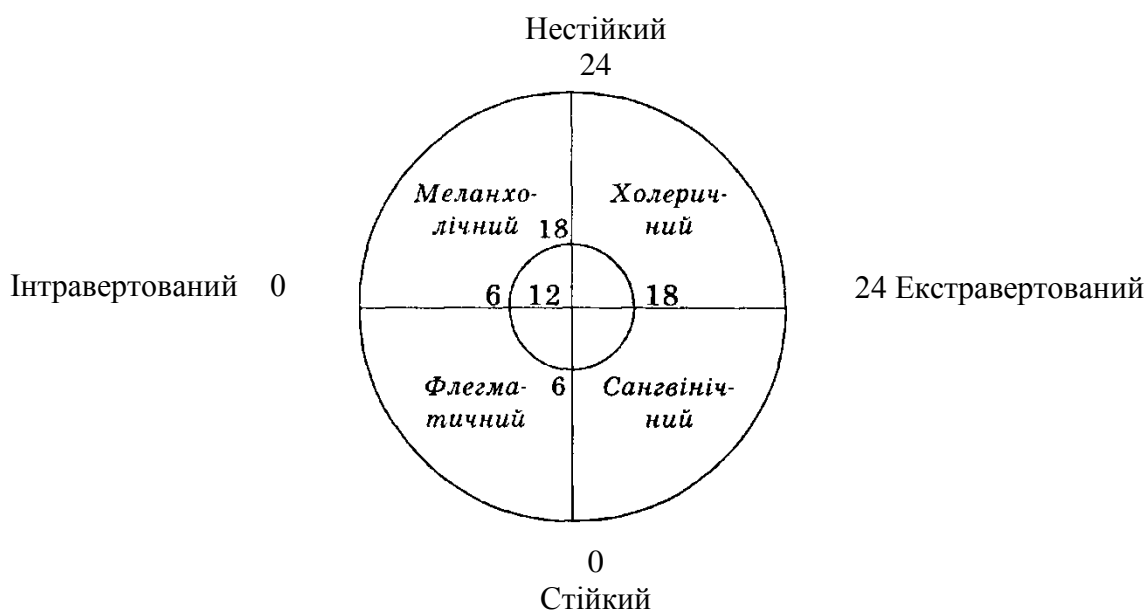

Рисунок 4.1 – Типи темпераменту

На малюнку тип темпераменту визначається в точках перетину екстраверсії та невротизму, відтворених на відповідних вісях шкал у тому чи в іншому октанті. При цьому темпераменту сангвініка відповідає екстраверсія й емоційна стійкість, темпераменту холерика – екстраверсія і невротизм, тобто емоційна мінливість, темпераменту флегматика – інтроверсія й емоційна стійкість, а темпераменту меланхоліка – інтроверсія і невротизм.

Якщо точка перетину перпендикулярів лежить у площині кола радіусом 6 одиниць, то це показник слабого вираження темпераменту, а якщо вона лежить у межах різниці площин великого і малого кіл, то тип темпераменту виражено яскраво, повно.

Темперамент значною мірою визначає особливості характеру людини. Сангвініки, як правило, бувають комунікабельними, відкритими, говіркими, жвавими, ініціативними, але часто безтурботними і не завжди схильними доводити справу до кінця. У холериків спостерігаються часті зміни настрою, вони активні, але в той же час імпульсивні, бувають образливими та агресивними і здебільшого оптимістичні. У темпераменті флегматика помітна розміреність, спокій, надійність. Меланхоліки - це дуже чутливі люди, як правило, спостережливі, тривожні, малокотактні, дратівливі, багато переживають, песимісти.

Усвідомлюючи значення темпераменту в регуляції динаміки психічної діяльності і в збереженні життєвих констант організму, можна передбачити рекомендації про розвиток ряду властивостей темпераменту за допомогою корекції деяких рис характеру.

Наприклад, у сангвініка дуже важливо стимулювати працездатність, цілеспрямованість, ініціативність, але при цьому слід контролювати навантаження, щоб воно було в допустимих межах. Їм слід тренувати дисциплінованість та навчатися ділових контактів і чіткості.

Холерикам з їхньою яскраво вираженою схильністю до лідерства бажано забезпечувати позитивність стосунків з оточуючими, не «з'ясовувати стосунків» у моменти конфліктів, а аналізувати проблеми згодом у спокійній обстановці, контролювати власні прагнення тиснути на інших, підкоряти їх собі, спрямовувати зусилля на власне естетичне виховання.

Працьовитим флегматикам доцільно порекомендувати тренувати свій соціальний інтелект (розуміння людей, спостережливість за емоційним станом інших людей, встановлення контактів тощо). В окремих випадках завдяки скромності в них не завжди адекватна самооцінка, яку в цьому разі слід підвищити.

Меланхолікам з їхньою вдумливістю і підвищеною сензитивністю не потрібно поспішати включатися у види діяльності і спілкування, в яких є жорстка субординація. Їм також потрібно контролювати і рефлексувати своє ставлення до інших (уникати переоцінки авторитету інших), формувати установку на успіхи в роботі, а для цього визначати термін виконання окремих етапів роботи і навіть їхніх елементів. Для розвитку контактності та комунікабельності бажано не уникати громадських доручень, які дають можливість вступати в різноманітні взаємовідносини з іншими людьми, з партнерами по діяльності, брати участь в усіляких заходах, виступати з доповідями на конференціях, домовлятися, координувати дії.

16 ДОДАТКИ

Додаток А – Контрольні завдання для самоперевірки

I. Дайте відповідь:

1. Кому належить авторство терміну «персонологія»?
2. З виходом чийх фундаментальних робіт датують виникнення психології особистості як особливої предметної області психологічного пізнання? В яких роках це сталося?
3. Дайте визначення персонології як науки.
4. Кого називають персонологом?
5. Назвіть основні процеси, що утворюють життя особистості?
6. Що означає термін «саногенний»? ?
7. Назвіть основні аспекти буття особистості.
8. Назвіть основні складові особистого життя людини.
(інтимно-сексуальні стосунки, хобі, дружба за власним виміром, свобода від суспільства, політики, громадян, релігії, сім'ї, та ін.. чинників зовнішнього світу, мрії)
9. Викресліть неправильну відповідь:
Виміри людського світу є такі:
 - а) світ природний;
 - б) світ соціальний;
 - в) світ емоційний
 - г) світ предметний.
10. З чого складається соціальний світ особистості?
11. Що містить природний світ?
12. З чого складається предметний світ особистості?
13. Що містить емоційний світ особистості?

II. Чи можна стверджувати таке?

1. Помилковість вибраного життєвого шляху стає очевидною в дорослому віці.
2. Для **гармонійної особистості** характерні різні порушення емоційної, пізнавальної, моральної і поведінкової сфер: безпричинні страхи, замкнутість (аутизм), невмотивована агресивність та ін.
3. **Вітальне** (тілесне) **благополуччя** це задоволеність особистості своїм соціальним статусом та актуальним станом суспільства, до якого особистість себе зараховує. Це також задоволеність міжособистісними зв'язками, статусом у мікросоціальному оточенні.
4. Термін **«особисте життя»** відрізняється за змістом від **«особистісного життя»**.
5. **Духовне буття** – це процес постійного духовного розвитку, формування духовних потреб і їхнього задоволення.

III. Про який особистісний прояв йдеться мова?

1. Відчуття причетності до духовної культури суспільства, усвідомлення можливості долучатися до її багатств, просування в розумінні сутності й призначення людини, досить повне усвідомлення сенсу життя все це складає особистості.

2. Гарне фізичне самопочуття, тілесний комфорт, відчуття здоров'я, що задовольняє індивіда, фізичний тонус – це

3. ... - це зміна, перебудова, корекція процесів розвитку, регуляції та функціонування відповідно до актуальних умов, змін середовища (соціального і природного). Основними критеріями цього явища є повнота і своєчасність.

4. Постійний процес зміни особистості, виникнення нових структур і відмирання старих, розширення одних структур і звуження сфери дії інших – це

5. Відсутність або недостатність таких зв'язків з людьми найближчого і широкого оточення, які дають змогу особистості нормально функціонувати, здійснювати самоуправління і саморегуляцію, розвиватися називаються ...

6. Базова форма емоцій, генетично зумовлені переживання, які не мають предметної віднесеності, супроводжують життєвоважливі враження (смакові, температурні, больові), дифузний емоційний (чуттєвий) відгук на сприйняті або уявні ознаки предмета – це ...

7. ... – цестани, які пов'язані з оцінкою значимості чинників, що діють на особистість, виявлення задоволення чи незадоволення її актуальних потреб, регулятор діяльності.

8. Здатність прислухатися до власних почуттів, контролювати пориви емоцій, уміння приймати правильні рішення, бути оптимістичним складає ...

9. ... – невмотивований стан боязні певних ситуацій, предметів, дій.

10. Проникнення у внутрішній світ іншої людини через співчуття до її переживань – це ...

11. Захопленість почуттям, сильна залежність від партнера з переживаннями невпевненості та тривоги, яка посилюється від найменшого натяку на байдужість партнера – цей стиль кохання називається ...

12. Емоційний стан, що виникає у відповідь на різні екстремальні подразники, впливи, загрозу небезпеки, образу, на ситуації, що порушують усталений перебіг життя називається ...

IV. Визначте правильну відповідь:

Позитивні емоційні стани, пов'язані з підвищенням життєдіяльності, характеризуються виникненням відчуття збудження, активності, піднесення, бадьорості – це:

- а) афекти;
- б) стеничні почуття;
- в) базові емоції;
- г) моральні почуття.

V. Продовжить перелік

1. Розрізняють кілька **стилів кохання**: ерос, людус, строге, ..., ...,
2. Для характеристики любовних стосунків, вважав Роберт Стенрберг, необхідні такі параметри – назвіть ці параметри.

VI. Чи можна стверджувати таке?

1. Для вивчення особистості надзвичайно важливо розуміти, як функціонує наш розум.
2. К.-Г. Юнг серед пізнавальних процесів виокремлював інтуїцію, яка визначає та вказує, звідки виникають та куди заведуть процеси пізнання.
3. Емоції є об'єктивною стороною, переживанням задоволення - незадоволення потреб, внутрішнім індикатором досягнення мети.
4. Редукціоністська модель мотивації вказує на прагнення людини оволодіти навколишнім середовищем, властиву їй жадобу отримання нового досвіду.
5. Психологічний захист має допомогти суб'єктові зберегти душевну рівновагу.

VII. Визначте не правильну відповідь:

1. Нашу **загальну Я концепцію** утворюють види такої інформації:
 - а) наше ім'я;
 - б) фізичні ознаки;
 - в) характерні аспекти наших стосунків з іншими значимими людьми;
 - г) неусвідомлені потяги, установки;
 - д) усвідомлені риси особистості,
 - ж) мотиви, цінності, цілі.

VIII. Визначте правильну відповідь:

Психічний процес узагальненого й опосередкованого відображення дійсності в суттєвих зв'язках та відношеннях – це пізнавальний процес

- а) уяви,
- б) мислення,
- в) сприйняття,
- г) уваги
- д) відчуття,
- ж) пам'яті.

IX. Продовжить перелік

У психології розглядають **базові емоції**, з поєднання яких виникають складні психологічні стани та переживання. На думку сучасного дослідника емоцій К. Ізарда, базовими є такі десять емоцій: Інтерес, Радість, Здивування,...

X. Про який особистісний прояв йдеться мова?

- позитивна емоція, яка мотивує навчання, сприяє творчій діяльності, позитивно впливає на увагу, захопленість і цікавість щодо об'єкта інтересу.
- максимально бажана емоція, виступає скоріше продуктом дій та певних умов, ніж результатом прагнення пережити її, стан радості, пов'язаний з почуттям упевненості, власної значущості.

XI. Продовжіть думку:

1. За З. Фройдом керують поведінкою людини **два основні інстинкти**: ?
2. Для позначення енергії інстинктів життя в цілому Фройд використовував термін ...
3. «Відчуття солідарності в людському суспільстві», участь у справах інших не заради власних цілей, не тільки турбота про конкретне оточення, а турбота в інтересах ідеального суспільства, всього людства - це в теорії А. Адлера
4. Процес розвитку особистості в напрямку здобуття самості дістав назву в теорії К.Г. Юнга ...
5. **КРИЗА** – це стан, який ...
6. Всі кризи особистості, які трапляються на її життєвому шляху, можна поділити на: кризи психічного розвитку;
7. У психології ґрунтовно досліджено кризи дитинства. Зазвичай виокремлюють:

XII. Дайте відповідь:

1. Що таке психологічний захист? Яку функцію він виконує?
2. Назвіть різновиди психологічного захисту.
3. До якого виду психологічного захисту відносяться прийоми «Зелений виноград» та «Солодкий лимон»? В чому їх сутність?
4. Назвіть найтипівіші захисні реакції у дітей.
5. Поясніть сутність емансипації як захисної реакції дітей.

XIII. Чи можна стверджувати таке?

1. Біологічні потреби за своєю суттю є й ініціаторами поведінки на користь збереження виду.
2. До **набутих** належать насамперед потреби, пов'язані з підтриманням **гомеостазу**, зокрема **потреби в їжі, воді, мінеральних речовинах**, а також пов'язані з **сном** тощо.
3. **Мотивація** – це усвідомлювана причина, яка лежить в основі вибору дій і вчинків особистості.
4. Криза розвитку (нормальна або прогресивна криза) ніколи не виникає без напруженості, тривоги, депресивних симптомів.

XIV. Про який особистісний прояв йдеться мова?

1. Поведінка, яка порушує соціальні норми (кримінальні, адміністративні, сімейні) і суперечить правилам людського співжиття, діяльності, звичаям, традиціям окремих осіб і суспільства загалом називається ...

2. Нормативна система дій, яких очікують від індивіда відповідно до його соціальної позиції (становища) – це ...

XV. Визначте правильну відповідь:

Поверхова криза виявляється:

а) почуттям безнадійності, розчарування в собі та інших. Людина гостро переживає власну неповноцінність, нікчемність, непотрібність. Впадає у стан відчаю, який змінюється апатією чи почуттям ворожості. Поведінка втрачає, гнучкість, стає ригідною. Людина вже неспроможна спонтанно виявляти свої почуття, бути безпосередньою та креативною. Вона заглиблюється в себе, ізолюється від рідних і знайомих

б) у відчутті безсилля перед тим, що відбувається. Все падає з рук, втрачається можливість контролювати події. Все навколо лише дратує, особливо найближчі, котрі мусять терпіти спалахи гніву та каяття. Діяльність, яка завжди була легкою, тепер потребує значних зусиль.

в) у зростанні неспокою, тривоги, роздратування, нестриманості, незадоволеності собою, своїми діями, планами, взаєминами з навколишніми.

Додаток Б – Тематика курсових робіт

1. Історія становлення психології особистості.
2. Персонологія в контексті психологічної науки: досягнення, та проблеми
3. Психологічна структура особистості в теоріях вітчизняних та зарубіжних психологів.
4. Структура особистості у вітчизняній та зарубіжній психології.
5. Психофізіологічні властивості особистості як предмет дослідження в персонології.
6. Концепції особистісних рис в персонології.
7. Типології особистості в психології.
8. Темперамент в структурі особистості.
9. Характер в структурі особистості
10. Здібності в структурі особистості.
11. Емоції і почуття в структурі особистості.
12. Воля в структурі особистості.
13. Ціннісно-мотиваційна сфера особистості.
14. Проблема свідомості і несвідомого в персонології.
15. Проблема свідомості в концепціях вітчизняних і зарубіжних психологів.
16. Самосвідомість особистості та умови її розвитку.
17. Кризові стани особистості та її психологічний самозахист.
18. Інтелектуальна сфера особистості та її розвиток.
19. Гендерна ідентичність особистості.
20. Особистісна організація пізнавальних процесів.
21. Психологічні аспекти існування і розвитку особистості.
22. Земний шлях особистості та її буття.
23. Психологія поведінки подолання особистості.
24. Самоуправління та саморегуляція особистості.
25. Цілеспрямована і залежна поведінка особистості.
26. Психічні стани особистості: розвиток і корекція.
27. Формування гендерної ідентичності особистості.
28. Мотиваційні механізми особистісної поведінки.
29. Кризи особистісного та професійного розвитку.
30. Особистісна динаміка професійного розвитку у процесі життя.